

REVISTA ISTORICĂ

Anul al XI-lea, N-le 4-6.

April-Iunie 1925.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE
N. IORGA
CU CONCURSUL
MAI MULȚOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL :

- Sever Zotta* : Știri despre Costinești.
Victor Motogna : Domnia întâiu a lui Ștefan Tomșa după izvoarele ungurești.
Ioan C. Filitti : Despre schitul Găvancele (Buzău).
Victor Motogna : Încă odată „Un călător în Moldova, la 1587“.
T. G. Bulat : Documente privitoare la Bucovina.
Documente de *N. Iorga și alții*.
N. Iorga : Dări de samă.
„ „ și *Eugenia Sachelarie* : Cronică.

1925

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENI-DE-MUNTE (PRAHOVA)

PREȚUL 15 LEI

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Știri despre Costinești

Genealogia și istoria uneia dintre cele mai interesante familii moldovenești, prin origine, cultură și rol politic, cea a Costineștilor, nu este până acum scrisă, de și, sau, mai curînd, pentru că s'a adunat de către V. A. Urechiă¹ un bogat material desordonat și une ori greșit interpretat, care-ți iea farmecul descoperirii, fără să-ți lese darul lămuririi. S'ar putea crede că n'a mai rămas nimic nou de găsit. Totuși cu timpul iese date noi la iveală, și dintre ele fac parte și următoarele comunicări:

1) Indigenatul polon al Costineștilor.

În „Volumina Legum” al dietei polone (III, p. 461) se află următoarea însemnare: „dieta Varșoviei 1638, Vladislav al IV-lea. Indigenatul lui Costin. 129. Avînd în vedere meritele însemnate ale bine-născutului Costin Iandul Moldoveanul („Kostera Ianduly Woloszyna”), cîștigate de multe ori față de Noi și Republică în diferite expedițiuni, îl primim dimpreună cu fiii lui Alexandru, Miron și Potomir ca indigeni ai Statelor Republicei „modo nobilis et Reipublicae iuramentum praestent fidelitatis”.

Ca nobili poloni Costineștii aveau firește și un **blason**; și acesta este cunoscut precum urmează:

2) Blasonul Costineștilor.

Până acum se credea că blasonul Costineștilor represintă două săbii încrucișate cu cite o cruce la virfuri². Acesta este însă blasonul **Movilăștilor**³, iar cel al Costineștilor este astfel descris într'o publicație polonă:

¹ 2 vol. cu total 1453 pp.

² Urechiă, *Miron Costin*, I, spița Costineștilor.

³ V. stema Mitropolitului Petru Movilă pe portretul lui din Mănăstirea Sucevița, reproduș în D. Dan, *Mănăstirea Sucevița*, p. 80. Cf. Uruski, *Rodzina*, Varșovia, 1904, V. p. 364, din *Metricile Coroanei*.

„**Iankula** (în vol. Legum greşit („mylnic”) **Iandula**) Constanty Voevod şi Hatman al oştilor moldoveneşti a obţinut cu fiii lui Alexandru şi Profominor (**sic**), în urma propunerii Hatmanului Koniecpolski, indigenatul şi întărirea blasonului, **în câmp albastru un inger îmbrăcat în armură cavalererească şi ţinând o spadă. Deasupra colfului, în coroană, o mină înarmată cu o spadă.**”

„Miron a primit în arendă, după moartea tatălui său Constantin, în 1650 moşia Novosiilca-Nova din Starostia de Bar.”

Ambele date, alit de importante, indigenatul şi blasonul, mi-au fost comunicate de d. V. Grigorcea, consilier de legaţie, care în timpul războiului fusese mobilizat la Liov, unde le-a găsit în Biblioteca Universităţii.

3) Numele de botez al lui Costin Hatmanul.

În publicaţiile noastre este obişnuit a i se da numele **Alexandru** şi deci s'ar putea crede că Iandul este o copiere greşită, în loc de **Sandul**. Nouă nu ni este însă cunoscut decît un singur text, din nefericire necontrolabil¹ şi cu dată nesigură, cel din Urechia, o. c., I, p. 217, (în care Simion Movilă „întăreşte lui Alex. Costin Post. satul Cioriceştii cu case şi vii din jud. Fălciu”). Acel Alexandru Costin însă, care apare în **Leiapiseşe**, I, p. 324 pentru întâiaşi dată, fără boierie, în 1653, cînd nu mai trăia Hatmanul, este, evident **fiul lui**, care în 1661 este şi el Postelnic (*ibid.*, p. 373), precum a fost şi tată-său în 1626 (*ibid.*, p. 289) întîiu vtorî, apoi vel. Miron nu zice niciodată cînd scrie de tată-său decît **Costin** Postelnicul sau Hatmanul, iar ei însuşi nu iscăleşte decît **Costin**.

Pe de altă parte nici pentru numele **Ioan** (Iancul, cum citeşte Uruski), n'avem niciun izvor serios, ci numai o traducere polonă a unei copii româneşti din 1819, a unei împărţeli între Costineşti din 7250 (1741-42) care nu corespunde cu textul românesc. În acestea citim „Miron Logofătul ce s'au tras din tatăl său Costin Hatmanul”, iar în cel polon „Mironie Logofecię ktore mieę prowinia po oycu sw[ój]ym **Iwonie** Kostynie Hatmanike”. Se pare deci că numele Iwonie a fost adăus în mod intenţionat, întru cît documentul avea probabil să servească dina-

¹ Citaţia: *Mim. de Just.*, Tom. I, Anaforate pe 1839, no. 23. Nu s'a putut găsi dosarul la Arh. Stat. din Iaşi.

în fața unor instanțe neromânești, care nu puteau să înțeleagă lipsa unui nume patronimic.

Care era deci numele de botez adevărat al lui Costin Hatmanul, Alexandru, sau Ioan?

Experiența¹ și modul menționării lui de către fiul său ne face să ne îndoim dacă a avut un alt nume decât cel de botez **Costantin**, prescurtat **Costin**. De altfel și **frate-său** nu se cheamă decât **Dumitru** Postelnicul². Totuși un indiciu în favoarea numelui Ioan ar fi că unul dintre fiii lui se cheama Iancu și un fiu al lui Miron, Ioan, după bunic, cum era obiceiul. Dar poate Costin a luat numele acesta abia în Polonia, unde nu putea să se presinte înaintea dietei cu un singur nume.

Chestia rămâne deci după părerea noastră nelămurită până la noi cercetări.

4) Cu cine a fost căsătorit Costin Hatmanul?

Nu numai de către Urechia se face o confuzie extraordinară cu o mică spiță³ în care se dă o Safta, fiica lui Miron Sulger, drept soție a lui Costin Postelnicul, bunicul (!) lui Miron⁴, ci chiar un autor modern polon, Boniecki⁵, scrie: „n'a fost căsătorit cu Elisaveta Barnovschi, sora Hospodarului Miron”, ceea ce nu este exact. Elisaveta (Safta) n'a fost sora, ci nepoata lui Barnovschi, precum reiese din testamentul lui: „**Coconilor nepoatei noastre, Saftiei, jupănesei lui Costin**” (executorul testamentului, dimpreună cu cumnatul lui Miron, soțul Sirbecăi, Gavrilaş Matiaș Vornicul)⁶. Ea a fost fiica lui Ionașco Scoarțes Comisul, precum reiese din următorul text original din 7139 (1630), Sept., 29: „**Ad-că eu Costin Postelnicul și ginpăneasa mea Safta, fata lui Ionașco Coarțes Comisul**”, etc. Documentul are și pecetea lui Costin, însă cu însemnarea: „**neștiud a scrie dumnealui Postelnicul Costin, după învățătura dumisale am scris eu numele du-**

¹ Urechia, *l. c.*, II, p. 535.

² V. cazul lui Cantemir în revista aceasta, I.

³ Urechia, *o. c.*, I, p. 97. În sprijinul acestei propuneri vine și modul cum e menționat Miron într-un document slavon din 1596, Maiu 30: „vera pana Mirona Costinovic” (*ibid.*, p. 287).

⁴ *Ibid.*

⁵ *Herbarz Polski*, com. de d. Grigorcea.

⁶ *Arch. lat.*, I², p. 189 și *Arch. geneal.*, I, p. 35.

misale, Ștefan biv. logf.¹. Iscălitura frumoasă din 7148 (1640), Martie 8, și ea cu pecete², nu este deci originală.

5) Ciți copii a avut Costin Hatmanul?

Diploma de indigenat enumeră numai trei: **Alexandru**, care se pare a fost cel mai mare, născut cel mai târziu în 1623, întru cît Vasile Lupu a putut să-l însărcineze în 1633 cu misiunea serioasă de a chema pe Marele Logofăt Gheorghe Ștefan, cînd a descoperit complotul acestuia³, **Miron** și **Potomir**, nume absolut necunoscut în Moldova, care pare a da dreptate lui Cantemir, cînd pretinde că Costineștii sînt de origine sîrbească⁴.

Costin Hatmanul a avut însă încă șapte copii: **Ianca**, **Vasilachi**, **Velișco**, **Marghita**, **Sîrbea**, **Todosiica** și **Elena**⁵.

6) Portretul lui Costin Hatmanul?

Tot d. Grigorcea îmi face cunoscut că în muscul **Lodzinski** din Liov a văzut un portret reprezentînd pe un nobil cu barbă (Polonii nobili nu purtau barbă) într'un costum asămănător cu cel al boierilor noștri, avînd și un **blason**, după obiceiul vremii, cu **aceleași embleme** ca acel al Costineștilor. Poate să fie portretul lui Costin Hatmanul sau al lui Miron. Cercetări se indică.

7) Inscripții costinești.

Pe o carte veche foastă în proprietatea familiei Costin din Bucovina, descendentă din cronicarul Miron, se aflau următoarele inscripții, azi păstrate numai în copie germană de către d. locotenent-colonel Miron Costin, proprietarul moșiei **Șipeniți**, numită pe hărți vechi și **Mironașco**⁶.

Miron⁷, fiul lui Ioan Costin Mironovici Hatman, † 7260.

¹ T. Pamfil, în revista *Miron Costin*, III, pp. 50-52.

² Urechia, o. c., I, p. 295.

³ *Letopisește*, I, 324.

⁴ *Descriptio Moldaviae, și Vita Constantini Cantemirii*.

⁵ Ghibănescu, *Doc. Basarabene*, 1922, p. 18. Marghita, numită după soția lui Simion Movilă, Sîrbea după sora lui Miron Barnovschi, Todosiica după cealaltă soră, Nicorițoiaia, iar Elena după mama lui Barnovschi, călugărița Elisaveta?

⁶ Arh. Stat. Iași.

⁷ Mufenco, căs. cu Casandra Cuza Comisoaia (spița de Urechia).

Paraschiva, n. 1794.

Miron Costin¹, părintele nostru, † 7260 (1571), Dec. 30, la 11 ceasuri.

Unchiul meu, fratele mamei mele, Ioan Luiozi (?) (Loiz?), † 7262 (1754), Maiu.

Cind s'a întunecat soarele, 1793, Mart 25.

Maria², fiica lui Miron Costin al doilea, † 7263, Maiu.

Niculai Costin³, fiul lui Ioan Costin † 7254 (1775), Dec.

Mama mea Ileana și frate-mieu Manuil, † 1767, Mart 20.

Dumitrachi Costin⁴, † 6 Sept. 1284, 8 ceasuri dimineața.

Să se știe în care și-au adunat Turcii rișnițe și au aruncat lopeți scinduri, stilpi din garduri și căldări, 7262 (1754), Febr. 1.

Cartea aceasta am cumpărat-o de la unchiul meu.

8) Inscripții de pe mormintele Costineștilor din Șipeniți:

Note dintr'un raport către divisia a 8-ta, Cernăuți, 1919.

Dimitrie Costin, † 20 Sept.⁵, 1824.

Ecaterina Costin, fiica lui Neculai Costin⁶, † 13 Febr. 1858.

Catinca Costin⁷ † 6 Aug. 1848.

Gheorghie Costin⁸, n. 25... 1815 † Apr.. 1868.

Alexandru Costin⁹, n. 1866, † 1866.

9) **Ultimii Costinești** sînt în Bucovina locotenent-colonelul Miron, cunoscut prin strălucitul raid la Metz (100 km. pe zi) și fiica d-sale Misia. Ar fi însă interesant de știut dacă din ceilalți cinci fii ai Hatmanului au rămas descendenți. Alexandru a avut un fiu Dumitrașco și o fică Mariuța¹⁰. Un **Gheorghică Costin Vor-**

¹ Același.

² Necunoscută spiță.

³ E Brănișteanul, tatăl Casandrei Cantacuzino-Deleanu, Victoriei, I^o, Strățulat, II°, Matei Hurmuzaki, Mariei Luca Stolniceasa și a Saftei Toma Log. Crețulescu.

⁴ Fiul lui Manoli, nepotul lui Miron al V-lea.

⁵ V. ms. 6 Sept. Probabil a murit în ⁶/₁₈ și a fost înmormintat în ⁸/₂₀ Sept.

⁶ Fiul lui Dimitrie.

⁷ Sofia I-a lui Dimitrie, n. Calmuțchi.

⁸ Fiul lui Dimitrie și tatăl locotenent-colonelului Miron.

⁹ Un copil al lui Gheorghe (din fam.).

¹⁰ Acad. Rom., „Scrisori vechi“ (1565-1724), cercetate 1901 și Urechia, o. c., I, p. 83.

nic a fost rînduit în 7235 (1726-7) de Mihai Racoviță Voevod să hotărînicească Oprișeștii-de-sus (**Tecuciu**)¹. El aparținea probabil familiei cronicarului, originară din județul **Putna**, învecinată cu cel al Tecuciului. De aceea a fost Miron Costin staroste de **Focșani**, iar la „**Tecuciu** au ieșit Costin Postelnicul de la **Putna**” înaintea lui Alexandru Iliăș (April 1633), cînd a fost mazilit².

Din fratele lui Costin Hatmanul, **Dumitru**, Postelnic și pircălab³, au rămas descendenți, poate pînă în zilele noastre, de cari ne vom ocupa cu alt prilej.

Sever Zotta.

Domnia întăiu a lui Ștefan Tomșa după izvoarele ungurești.

Catastrofa Movileștilor, întîmplată în deceniul al doilea al veacului a XVII-lea, înseamnă sfîrșitul neatîrnării Moldovei și apunerea celor din urmă raze ale gloriei moștenite de la Ștefan-cel-Mare. De acum se începe și aici, ca și dincolo de Milcov, o epocă de grea umilință, cînd stăpînitorii sînt trimiși de-a dreptul din Constantinopol. Lupte lăuntrice și amestecul tuturor vecinilor caracterizează frămîntările acestor vremi tulburi. Tocmai de aceea munca istoricului, care vrea să vadă limpede în labirintul evenimentelor, este grea, de și izvoarele sînt mai numeroase decît în epocile anterioare. D. Iorga, întrebuițînd cu pătrunderea-i cunoscută toate izvoarele tipărite și inedite, ni-a dat istoria completă a nenorocirii Elisavetei lui Ieremia-Vodă și a stingerii neamului Movileștilor în timpul celei dintăiu Domnii a lui Ștefan IX Tomșa⁴.

Nouă, cercetătorilor cu puteri modeste cari venim după d-sa, nu ni-a rămas alta decît să adîncim brazda și să întregim datele de amănunt.

Iată de ce scriitorul acestor rînduri crede a face o muncă folositoare revisuind documentele ungurești, care n'au fost necunoscute marelui istoric, dar din cauza necunoașterii limbii nu s'a

¹ Arh. Stat. Iași, Tr. 280, op. 317, Dos. 57. t. 56-58.

² *Letopisefe* I, 294.

³ Com. de d. N. Docan.

⁴ În *Analele Acad. Rom.*, Mem. Secț. Ist. an. 1919-20.

scos din ele tot ce ni pot da pentru elucidarea evenimentelor ce ne preocupă.

Este vorba de o samă de scrisori ungrești schimbate de Gabriel Bethlen, Voevodul Ardealului, cu Moldovenii și Turcii, care au fost publicate în trei colecții: 1) „Török Magyarokori Emlékek” (v. 1), 2) „Bethlen Gabor fejedelem kiadatlan politikai levele” și 3) „Bethlen Gábor fejedelem levelezése”.

Vom alege pe acelea care se referă la istoria Moldovei în anii 1615 și 1616 și le vom da, ca anexă, în traducere românească.

Și acum să vedem ce descoperim nou în aceste scrisori. În Novembre 1611 Turcii numiră Domn al Moldovei pe Ștefan Tomșa, dinnaintea căruia Constantin Movilă, Voevodul de până aci, se refugiă în cetatea Hotinului. Cind în vara anului 1612 veni Hatmanul polon Zolkiewski să răsbune jignirea drepturilor patriei sale prin înlăturarea lui Constantin, fu zdrobit, în 19 Iulie, la Cornul-lui-Sas de Tomșa, ajutat de Turci, Tataři și de foștii căpitani ai lui Mihai Viteazul, iar nenorocitul Constantin, ajuns rob al Tatarilor, își află moartea trecind peste Nistru¹.

Ștefan Tomșa rămase Domn al Moldovei și dușman neîmpăcat al Poloniei, unde era Elisaveta lui Ieremia-Vodă, uneltind zi și noapte ca să poată cîștiga tronul pentru al doilea fiu al ei, Alexandru.

Tomșa, soldat învechit în războaie, avea o fire aspră, pe care vremea și împrejurările o prefăcură în cruzime sălbatică. Temindu-și Domnia de boierii cari numai de frică recunoșteau dreptul la tron al celui trimis de Turci, Tomșa ucise pe fruntașii stăpînirii anterioare; tăie apoi în cîteva rînduri și pe cei ridicați de el la boierie. Auzind de uneltirile Doamnei Elisaveta, el credea că va înlătura primejdia ucizind pe cei despre cari presupunea că sînt aderenți ai Movileștilor. Știa că Turcii sînt dușmani ai Polonilor tocmai pentru Moldova; că Tatařii ascultă de poruncile Inaltei Porți. El se încredea și în Gabriel Bethlen, care stăpînea în Ardeal din 1613. Acesta însă, cirmuitor înțelept și diplomat isteț, nu iubia pe Tomșa pentru cruzimea-i fără samăn și lucră împotriva lui la Turci, de cîte ori i se da prilejul. Mai mult

¹ Pentru lucrurile cunoscute: N. Iorga, *Istoria armatei*, v. și *Societile Brașovului și Doamna lui Ieremia-Vodă* (*Anatele Acad. Rom.*, 1919-1920). Cf. și introducerea la vol. IV din *Studii și doc.*

trăgea în cumpănă însă nemulțămirea boierilor, din care izbucni furtuna, fatală pentru bătrînul tiran.

Vitejia și experiența de vechiu soldat îi deteră lui Tomșa puțința să se mențină încă un an de zile ca stăpînitor, cel puțin cu numele, până ce, în sfîrșit, fu mazilit de Turci.

În Septembrie 1615 boierii, împinși de desnădejde, prinseră armele în contra lui Tomșa. Dar Vodă știa să cîștige de partea sa pe darabanii unguri, cari erau pe calea să-l părăsească. Cînd chemă la arme pentru leafă bună pe tîrgoveții și oamenii fără căpătîiu din Iași, glasul lui fu ascultat. La aceștia se alăturară și cîteva steaguri de călăreți din Țara-de-jos, veniți ca să fie trecuți în obișnuita revistă de Domn. Cu armata alcătuită din aceste elemente Tomșa bătuse strașnic pe răsculași la „fîntîna lui Păcurar”, aproape de Iași. Cei prinși fură ajunși de sfîrșitul inevitabil, iar cei fugiți în Polonia plătiră îndrăzneala cu chinuirea și uciderea înfiorătoare a femeilor și copiilor nevinovați¹.

În luna lui Octombrie 1615 se produse o năvălire a Tatarilor în Polonia, adevărită de documentele reproduse. Bethlen scrie, la 11 Octombrie, lui Gheorghe Thurzo² că Sultanul a dat poruncă Tatarilor să pornească asupra Ardealului, fiindcă Turcii voiau să cuprindă unele cetăți de hotar. Tomșa însă, ca să prevină un atac al Polonilor așîțați de Doamna Elisaveta și de boierii refugiați, cu daruri și momeli, înduplecă pe Hanul să-și arunce cetele prădalnice asupra Poloniei. În ziua cînd se datează scrisoarea se știa că Tatarii s'au întors cu prăzi bogate și robi numeroși și poate ajunseseră acasă.

Socotelile lui Tomșa însă au dat greș. Polonii au adunat o armată împotriva Tatarilor, care, ca de obicei, era gata de luptă numai cînd Tatarii erau departe spre sălașele lor. Elisaveta și sfetnicii ei folosiră prilejul prielnic și convinseră pe Poloni că, de și Tatarii sînt departe, armata n'ar trebui să stea în nelucrare. Tomșa, care a adus pacostea tatară, trebuie să fie alungat și înlocuit prin Alexandru Movilă, prietenul regelului, spre a asigura liniștea la hotarul sudic.

În 5 Novembre Voevodul Ardealului află de la un om al său

¹ Pe lîngă alte dovezi contimporane, vezi și scrisoarea lui Bethlen în anexă.

² Anexă, no. I.

venit din Moldova că Polonii au sosit la Hotin cu o oaste frumoasă ; că Tomşa cere de zor ajutorul lui Radu din Muntenia, care se pregătia să treacă în ziua următoare în Moldova.

La 13 Novembre¹ Tomşa scria lui Bethlen să stea gata ca, la trebuință, să-i vină în ajutor.

În 20 Novembre² situația era următoarea: Armata polonă începuse înaintarea, în credință că Voevodul va fugi dinaintea ei.

Dar Tomşa, auzind de apropierea Polonilor, pleacă numai decit la Tatarsi, cari nu putură trece Nistrul, fiind mari revărsări de ape. Se spunea că fratele Hanului s'a întors cu 40.000 de Tatarsi și împreună cu Tomşa au plecat împotriva Polonilor, Bethlen era îngrijorat de soarta lor.

Dar Tatarsii n'au venit, și Tomşa fu nevoit să așină calea Polonilor lui Alexandru numai cu o oaste de strinsură, care fu răpede înfrântă la delul Tătărenilor. Lupta avu loc în 22 Novembre după relațiunile Ospitalierului elvețian, iar cronicile o pun la 16 ori 20 a acestei luni. Este interesant că și din scrisoarea lui Bethlen, publicată în „Török-Magyar emlékek” încă reiese data de 16-17 Novembre³.

La 7 Decembre vedem pe Tomşa în retragere spre Țara-Românească, de unde aștepta ajutor. Tomşa suferi a doua înfrângere definitivă, la 24 Ianuar 1616, în apropierea Tecuciului. Alexandru Movilă ajunsese Domnul Moldovei, dar în curînd se adeveri că, fără învoirea Turcilor, nu se putea menține.

Gabriel Bethlen, cînd auzi despre învingerea Movileștilor, sfătuiește pe Alexandru să nu zăbovească a împăca pe Sultan, care nu putea suferi schimbarea Domnilor din Moldova prin Poloni, fără întrebarea lui. Să grăbească deci Alexandru și să asigure pe Sultan că Tomşa a fost alungat, nu în butul Preaputernicului Împărat, ci pentru cruzimea lui, să făgăduiască la Poartă dăruri și plățirea tuturor birurilor. Alexandru a trimis, ce e drept, doi soli la Poartă, prin Ardeal, cari au mers la Constantinopol cu poșta Craiului. Aceasta a și dat ambasadorului său instrucții să sprijinească din toate puterile cauza noului Voevod. Urma numai să vină de la Curtea moldovenească o delegație solemnă care să presenteze Sultanului, în modul obișnuit, omagiul lui A-

¹ Anexă, no. IV.

² Anexă, no. III.

³ Anexă, no. V.

lexandru-Vodă. Nu se știe din ce motive a întârziat această delegație, pe care o cerea mîndria jignită a Saltunului. În această vreme Tomșa adună o nouă oștire, cu care scoase pe Poloni din Moldova. La 15 Mart 1616 se auzia în Ardeal, că Tomșa a bătut pe dușmanii săi de două ori în apropierea Hotinului.

Sultanul, infuriindu-se, pentru cele petrecute, asupra Polonilor, numi pe Schender-Pașa beglerbeg al Bosniei, și-l puse în fruntea unei armate care avea chemarea să pedepsească îndrăzneala polonă¹.

Ce s'a petrecut mai departe se cunoaște din lucrările citate ale d-lui Iorga.

Alexandru și mamă-sa Elisaveta se retraseră la Hotin, unde au petrecut până în April 1616. Supt zidurile acestei cetăți fură înfrinși Tatarii lui Tomșa, care, după ce arse Iașii, fugi spre Milcov, urmărit de Polonii lui Korecki. Mîndrii Poloni visau să dea Domn și Țerii-Românești, cum credeau c'au dat Moldovei.

Se deslănțui însă expediția lui Schender-Pașa, care avu drept rezultat catastrofa Movileștilor, trecerea lui Radu Mihnea la stăpînirea Moldovei și mazilirea lui Ștefan IX Tomșa.

I. 11 Octombre 1615.

Numai aseară ni-a sosit din Moldova știre sigură, precum de fapt auzisem și mai înainte, că Hanul Tatarilor a mers în persoană în Polonia și s'a întors cu mulțime nenumărată de robi.

Scrisoarea aceia, închizînd-o în aceasta, voiam să o trimit domniei tale, pentru ca, înțelegînd din ea acest lucru mai limpede, cum ai fost îndemnat comitatele să stea gata, acum poate nu e mai mult necesar să stăruiești în această direcție, fiindcă în acest timp Hanul poate a ajuns acasă și deci acum cred că nu avem de ce să-i purtăm frica.

Și de aici înainte, dacă vom avea astfel de vești, folosind tot prilejul de corespondență cu d-ta, ne vom sili să te avisăm cît mai curînd.

ss. Gabriel Bethlen.

¹ Anexă, no. VI.

Pe dos: Paria literarum principis Transylvaniae ad illustrissimum dom. comitem Sigismundum Forgach, ex Colosvar, die 11 mensis octobr. datarum.

(Bethlen Gábor fejedelem levelezése, pp. 38-39.)

II. 5 Novembre 1615.

In zilele trecute a pornit zvon de la Sublima Poartă despre înstrăinarea hotarelor noastre și drept groaznică amenințare a pornit Tătărimea din țara sa cu oaste mare, dar Voevodul Moldovei cu daruri multe și cu apucături viclene i-a îndreptat (pe Tatari) spre Polonia, căci el e dușmanul Statului Poloniei. Dar, dacă pe Schender-Pașa l-ar fi putut duce la timp la Poartă, voiau să-l numească Serdar al acestei oștiri, care împreună cu Tatarii și cei doi Voevozi români ar fi fost trimisă asupra noastră, după eum am aflat. Noi însă, într'aceia înțelegînd intenția aceasta evident criminală, am trimis o solie solemnă la Inalta Poartă, punindu-i în vedere că, dacă-și iubește capul, viața și slujba, chiar dacă ar fi să îndure moarte groaznică, să se silească într'acolo ca hotarele și cetățile la care se aspiră să rămînă în minile noastre. Înțelegînd Marele Vizir că solul nostru e în drum spre Constantinopol, mulțumită lui Dumnezeu, a început să seadă primejdia ce amenința cetățile noastre; ba acum sîntem chiar liniștiți. În două-trei zile solul nostru ajunge la Constantinopol, dacă pînă acum n'a ajuns. Nu știm cu ce răspuns va veni de acolo, dumitale însă îți vom comunica răspunsul ce va aduce. Marele Vizir cu grosul armatei a și trecut marea, căci va ierna în Alep.

D-ta poate știi, Ștefan Tomșa-Vodă, Voevodul de acum al Moldovei, cu ce cruzime administrează țara, chiar de la începutul Domniei. Pe toți boierii buni și cinstiți ciți au fost în țară, i-a stîrpit; pe cei pe cari i-a ridicat la boierie încă i-a tăiat în citeva rînduri. Cei din țară, nemaî putînd răbda aceste grozăvenii, au conspirat și s'au ridicat împotriva lui; dar n'au avut noroc nenorociții, căci pușinii ostași unguri de lingă Voevod, cu locuitorii din Iași, n'au părăsit pe Vodă, și astfel au învins poporul răscolat. Ciți n'au perit în luptă și au căzut în mâinile lui, pe aceia îi persecută în chip îngrozitor. Ba a făcut schingiuirii ne mai auzite, ca un păgîn; căci pe femeile boierilor, pe care

a pus mâna, le-a tăiat în bucăți. Pe cele însărcinate le-a spintecat și, scoțind copiii din ele, i-a dumicat. Dacă s'ar afla cine să se îndure de ei și să-i scape, ar avea răsplată de la Dumnezeu.

P. S. Parcă Dumnezeu a început să se îndure de Moldoveni, căci chiar acum a sosit omul nostru de acolo și ni spune ca sigur că Polonii au sosit cu oaste frumoasă la Hotin, la țărmul Nistrului. Vreau să așeze în Scaun pe un fiu al răposatului Simion-Vodă, cu numele Gavril, și vreau să pedepsască pe acest Voevod fără Dumnezeu. Pare că s'a și înfricat, căci chiamă de zor în ajutor pe Voevodul muntean, care va și pleca mine în Moldova. Te vom avisa, despre sfârșitul lucrului, când îl vom ști.

ss. Gabriel Bethlen.

Adresă: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzô de Bethlenfalva.

(*ibid.*, pp. 39-40.)

BCU Cluj / III. 20 Novembre 1615. Cluj

.....Despre trebile din Moldova ni vin știri sigure în fiecare zi. Fiindcă Voevodul s'a certat cu boierii de țară, numai în zilele trecute, aceia au fugit în Polonia. Ei credeau că vor duce pe Polonii pregătiți în contra Tatarilor cu nădejdea că Voevodul va fugi dinaintea lor. Dar Voevodul, îndată ce a auzit despre plecarea Polonilor, a chemat, făgăduind multe daruri, nu pe Han, ci pe fratele mai mic al Hanului Tatarilor de la Cetatea-Albă, fiindcă din cauza ieșirii apelor Tatarii nu trecuseră încă în țara lor. Se spune că fratele Hanului a sosit cu 40.000 de Tatars și acum aceia îl duc pe Voevod fără voia lui împotriva Polonilor. El a și plecat din capitală spre Polonia și acum e în tabără lângă apa Prutului. Ce va fi sfârșitul, numai Dumnezeu știe. Trebuie, zău, să fim îngrijorați de soarta Polonilor pentru mulțimea Tatarilor. Că e încrezut Voevodul, înțelegem de-acolo că n'a cerut ajutor nici de la noi, nici de la Voevodul muntean; nouă nu ni-a scris nicio vorbă în chestia aceasta..

ss. Gabriel Bethlen.

Adresă: Spectabili ac magnifico domino Andreae Doczy de Nachra, etc.

IV.

Insemnare: Anexa acestei epistole.

Stephanus Tomsa, Dei gratia princeps ac perpetuus haeres regni Moldaviae. Generose domine amice et vicine nobis honorande. Salutem, etc.

Ni-au adus cinstita scrisoare a Măriei Tale și am înțeles ce ni-ați scris în ea. Bunăvoința Măriei Tale către noi ni-a căzut bine. Cu toate acestea rog pe Măria Ta să stai gata și, îndată ce vei vedea a doua scrisoare a noastră, să pornești. Am scris și d-lui Francisc Miko, dar d-sale i-am scris să plece numai decît cu călărima; dar Măria Ta să stai numai gata și, cînd va fi nevoie, vom scrie Măriei Tale. Interim G. D. Vestram quam diutissime feliciter valere desiderantes, Datum ex castris nostris penes fluvium Prut positis, die 13 nov. anno 1615.

Adresa: Generoso domino Clementi Béldi.

(Ibid., p. 43 și urm.)

BCU Cluj / Cluj University Library Cluj

V. 7 Mart 1616.

Din Moldova, lângă Tomșa-Vodă sosind ajutor de la Turci și Tataři, Polonii nu s'au lăsat la luptă, ci au fugit. Tomșa s'a luat după ei spre Hotin. Acum sosește vestea că din nou s'au ciocnit; un lucru e sigur, că Turcul nu va îngădui să cuprindă această țară Polonul. Ci cu acest prilej vor atrage asupra-și un războiu și mai mare...

ss. Gabriel Bethlen

Adresă: Magnifico domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva, etc.

(Ibid. p. 49).

VI. 15 Mart 1616.

Am aflat necesar să dăm de știre numai decît atît Maiestății Sale Impăratului, cit și domniei tale, ce vești noi și sigure ni-au sosit de la Poartă, fiindcă e vorba de lucruri mari, și care ținesc paguba și risipa țărilor vecine și a creștinătății. Domnii poloni nu s'au odihnit, pînă ce în iarna trecută n'au alungat din Moldova pe Tomșa-Vodă, care după judecata lui Dumnezeu și a oamenilor și-a luat pedeapsa după vrednicie, pentru cruzimea lui.

Voevodul cel nou atunci a trimis la noi solul său și noi numai decit i-am arătat bunăvoința noastră, sfătuindu-l să nu abuzeze de invingere și să nu rîvnească la mai multe țeri, ci cu mare umilire să se scuse la Poartă, că nu în butul Sultanului au venit ei, ci ca să scape țara de tirania lui Tomșa, și pe lângă acestea să împace Poarta cu daruri și cu plățile tuturor birurilor obișnuite. La început se părea că primește sfatul nostru; la rîndul nostru, și noi am început prin soli și scrisori să recomandăm și sprijinim pe noul Voevod, până într'atîta că, după ce, din pricina lui Tomșa, pe altă cale nu-și putea trimite solii la Poartă, de aici din țara noastră, peste Ardeal, am lăsat să treacă doi soli ai lui cu poșta noastră și cu epistole de recomandare, prin părțile Timișoarei, așteptînd, că după aceasta, la sfatul nostru, nu va întîrzia să trîntă solia principala. Dar nici din Polonia și nici din partea noului Voevod n'a mers solie la Poartă; iar Tomșa, alergînd zi și noapte în cauza sa, cu un mic ajutor a scos pe cumetrii Poloni din Moldova. Și acum ni-a sosit vestea că i-a bătut foarte, în ținutul Hotinului. În vremea aceea la Poartă treaba noului Voevod, din considerație față de noi, stătea așa de bine, încît, dacă ar fi sosit solia principală a aceluia, cu care d. Francisc Balassy ar fi putut prezenta lucrul înaintea Sultanului așa cum cere Maiestatea Impăratului, atunci — așa scrie Balassy — am fi cîștigat de sigur schiptru și steag pe sama noului Voevod. Acum a trecut vremea, și noi nu știm pricina de ce nu ne-a ascultat și n'a trimis solie la Poartă.

Și acum Sultanul și Vizirii, — nu de dragul lui Tomșa, căci și ei sînt sătui de el și-l vor schimba de sigur, îndată ce se va isprăvi lucrul —, pretextînd insultarea maicstății împărătești, atacarea țerii și ruperea alianței din partea Polonilor, și dînd lui Schender-Pașa postul de beglerbeg al Bosniei și titlul de Pașă, i-au poruncit să meargă, ca răsbunare, asupra Poloniei cu 100.000 de Turci, nenumărați Tataři și cu trupe moldovene, ardelenene și muntene. Nouă încă ni poruncește să luăm parte în persoană, alături de Schender-Pașa.

Schender-Pașa nu întîrzie de loc, se îndreaptă spre Dunăre; grăbește și pregătirea noastră. (Bethlen a scris Impăratului și, chiar regelui polon, arătînd ce primejdie îl amenință.) E sigur că Tomșa-Vodă stăruiește la Poartă cu tot felul de învinuiri,

ca să pornească pe toți acești Tatarî și Turci împotriva noastră. (El cu ajutorul lui Dumnezeu va lucra spre binele creștinătății.)
ss. Gabriel Bethlen.

Adresă: Ill-mo dno comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva.
(Ibid. pp. 51-52.)

VII.

Cinstite și Mărite Pașă, mie totdeauna binevoitor stăpîn, Dumnezeu să mărcască fericirea Măriei Tale și, sporind-o zi de zi, în slujba puternicului și neînvingutului Împărat, la o zi să-ți adaugă multe mii.

Am primit cu mare cinste porunca puternicului și neînvingutului Împărat împreună cu scrisoarea Măriei Tale. Încă patru zile înainte de aceasta, am voit însă să las să se odihnească o zi, două capușii Prea Puterniciei Sale, ca unii cari s'au obosit după un drum atît de lung.

Vreau să scriu Măriei Tale adevărul curat despre stările din Moldova și întru cit s'a schimbat situația lui Ștefan-Vodă.

Cu toate că nu noi sîntem datori să purtăm grijă nici să dăm socoteală despre faptele bune ori rele ale altora, dar un lucru e sigur: că boierii moldoveni, ne mai putînd răbda multele isprăvi fără de măsură și cruzimile îngrozitoare ale lui Ștefan-Vodă, au fugit unii în Polonia ca să-și scape viața. Și, ca să se poată întoarce în țară, au așîțat pe Poloni la războiu împotriva lui.

Intr'aceia urmînd și jaful Tatarilor în Polonia, aceștia au adunat oștiri în contra Tatarilor și cu această oaste pregătită au năvălit în Moldova. Eu, îndată ce am înțeles aceste lucruri, în cîteva rînduri au mers la el, una după alta, ștafetele și scrisorile din partea mea, întrebînd despre situația și intențiile lui. Și, știind că și țara lui este țara Prea-Puternicului Împărat, i-am imbiat ajutor cu toată voia, dar Ștefan-Vodă, avînd deplină încredere că va putea întoarce în ajutorul său întrecăgă Tătărimea împreună cu Sultanul, și, după cit mi se pare, fiindu-i teamă să nu i se pustiască și mai mult țara de atitea oștiri, ni-a trimis vorbă prin oamenii noștri, că n'are nevoie de ajutorul nostru.

El n'a trimis nici barem un copil să ceară ajutor, ci noi l-am imbiat prin solii, ștafetele și scrisorile noastre, și despre aceasta

avem scrisorile la noi și la solul nostru, și, dacă am crede că e nevoie, le-am putea trimete, pentru mai mare încredere, Măriei Tale. Tocmai cînd era să pornească grosul armatei polone asupra lui și peste trei, patru zile avea să se lovească cu dușmanul, atunci numai a lăsat să plece de lingă el pe sluga noastră credincioasă.

Acum că Ștefan-Vodă s'a tras în jos spre Țara-Românească și că e pe capul nostru iarna, atîrnă de la socotința înțeleaptă a Măriei Tale ce măsuri de apărare vei lua după aceasta în favorul lui; noi însă avem datoria să scriem Măriei Tale ca niște credincioși adevărul curat, așa cum îl înțelegem.

Noi n'am văzut cu ochii noștri oastea polonă, dar credincioșii noștri, vrednici de crezare și pricepuți în ale războiului, cari au văzut-o, spun limpede că într'adevăr e o oaste mare și tare: de toți vor fi la 32.000. Am plecat așa de pregătiți că, dacă ar fi ajuns pe Hanul Tatarilor cu toate puterile lui jăfuind în țară ori la hotare, ar fi dat luptă cu el, căci împotriva lui s'au pregătit. Acum, de cînd au bătut oastea lui Ștefan-Vodă, stau în același loc și nu se știe ce planuri au.

De aceia, dacă Măria Ta vrei să aduci pe Ștefan-Vodă îndărăt în Scaun, poți cumpăni cu înțelepciune ce pregătire trebuie împotriva unei oștiri atît de mari. Cînd a ajuns în minile noastre porunca Măriei Tale, atunci trecuseră nouăsprezece zile, de cînd Ștefan-Vodă fusese învins de Poloni. Și, fiindcă nici el n'a cerut ajutor și de la Măria Ta încă n'am avut poruncă, a trebuit să stăm în țară cu minile în sîn. Ce va trebui să fac mai departe în acest lucru, atîrnă de la înțelepciunea și de la grațioasa poruncă a Măriei Tale.

Datum in civitate nostra Kolosvar, die 7 decembris, anno 1615.

Adresă: Preacinstiților Pași, Viziri, cei mai de frunte purtători de grijă la Inalta Poartă și credinciosului, preacinstit al Preaputernicului și neînvinsului Impărat, Măriei Sale Caimacamului Mehmet-Pașa, stăpînului meu cinstit și binevoitor.

(Török-Magyarkori allam okmánytár, I, p. 139.)

Victor Motogna.

Despre schitul Găvanele (Buzău).

Încă din sec. XVI-lea, în hotarul Scăienilor (Buzău), existau trei schituri, Mutnău, Agafton, și Ion Bogoslovul, pe care Mihnea-Vodă Turcitul le înzestrează, la 1587, din stăpînirile domnești învecinate, cu moșii și păduri, spre folosința „frățescă” a călugărilor „înfrății”.

În apropierea acestor trei schituri s’au mai întemeiat curînd altele nouă, dar s’au împresurat treptat de moșnenii din prejur, sau au ajuns la dărăpănare. La 1687 niște moșneni vind boierilor Cîndești unul din aceste schituri, zis Biserica.

La 1783 nu mai erau în ființă decît două schituri, de la Fundătura, puțin mai sus de Găvanele de azi; unul de călugări, altul de călugărițe¹. Mihai-Vodă Suțu li acordă, la 1785, diferite scutiri, iar la 1791, în a doua Domnie, mută de la Fundătura la Găvanele, unde face și biserică de piatră, schitul de călugări, pe cînd cel de călugărițe rămîne la vechea așezare. La 1793, Alexandru Moruzi confirmă scutirile acordate de Suțu. În acest an stareț era Climent ieromonahul; schitul, care se afla „la loc cu nevoie de hrană și chiverniseală, între pietre și strîmtori”, lua, anual, 70 bolovani de sare de la Slănic și 50 taleri de la vama Buzăului; avea cinci liude, oameni străini, scutiți de dăjdi și podvezi. Alexandru Ipsilanti, la 1797, acordă încă un liude, să fie vier la via schitului².

La 19 Februar 1802, Mihai-Vodă Suțu, în a treia a lui Domnie, dădu, în favoarea schitului care poartă acum numele de Găvanele, următorul hrisov³:

„Io Mihail Costandin Suțul Voevod i gospod zemle vlahiscoe.

Fiîndcă schitul Găvanile din sud Buzău, care din milostenie și din ajutor creștinesc s’au făcut, în care lăcuiesc părinții călugări ce s’au mutat din schitul cel de sus vechi Fundătura, cari în orînduială de chinovion, neavînd niciun ajutor de chiverniseală spre a-și ținea hrana vieții lor, au avut milă atît de la Domnia noastră, în două Domnii trecute, cît și de la ceilalți frații noștri, Domni, adică 11 scutelnici ce și i-au adus din străini, 70 bolovani

¹ I. C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, pp. 159, 162, 165.

² V. A. Urechîă, *Istoria Romînilor*, VI, p. 193; VII, p. 325.

³ Dăruit de mine Academiei Romine la 28 Maiu 1915 (*Analele Acad. Rom.*, Desbateri, Seria 2, XXXVII, p. 195).

sare de la oca Slănic, i taleri 50 din vama Buzăului, și 6 scutelnici schitul cel vechi de sus Fundătura intru care lăcuiesc acum maice călugărițe, fiind în loc de munte strîmt și pietros, foarte cu anevoc de hrană și de chiverniseală, care mili li s'au și păzit pînă acum, cînd, învrednicindu-ne Dumnezeu și cu al treilea Domnie al țării acesteia, și înștiințindu-ne pentru părinții de la numitul schit, cari s'au adăogat la această sihăstrie pînă la 36, cum că petrec viața lor pururea intru rugăciuni și postire și rugîndu-se în toată vremea milostivului Dumnezeu pentru starea oblăduirii și indestulările acestei pravoslavnice țări, și aflindu-se cu adevărat intru trebuință de oareșicare adaos de milă și de ajutor pentru săvîrșirea a citeva chillii și a altor împrejmuri ce trebuiesc, neavînd unde hălădui cu toții, cum și pentru mîngîiere și oareșicare ajutor de îmbrăcăminte la acești părinți și la 6 maici călugărițe din schitul cel de sus al Fundăturii, am binevoit Domnia Mea și printr'acest domnescul nostru hrisov, nu numai le întărim mai sus numitele mili ce au avut, ca să le păzească nestrămutat, ci i-am miluit și cu acest adaos, adică să scutească de vinărieșie via ce o au părinții făcută, i dijmăritul pe drepte bucatele schitului și 300 oi de oerit, iarăși drepte bucatele schitului, cum și patru liude străini să-și găsească ca să-i aibă scutiți pentru pește i zaherea și brinză. Deci, pentru ca să li se păzească aceste mili nestrămutat, le-am dat acest domnescul nostru hrisov, întărit cu domnească noastră iscălitură și pecete, neîndoindu-ne că și frații noștri Domni ce vor oblădui în urma noastră această de Dumnezeu păzită țară, cu rivnă sufletească ca la un loc vrednic de milă și de ajutor vor avea buna voire a facerii de bine și le vor întări miliile acestea și cu ale Domniilor Sale hrisoave. 1802, Fevruarie 19.

(Pecete mare cu chinovar. În centru vulturul în scut, sprijinit pe Sf. Impărați, încunjurat cu legenda: Io Mihail Costandin **Suciul** Voevod etc. În jurul legendei („en orle”) mărcile a 17 județe. — Semnătură autografă a Domnului.)

Abia dăduse Mihai Suțu acest hrisov și schitul de la Găvanele a fost dărimat de cumplitul cutremur de la 14 Octombrie 1802. Anul următor, biserica fu refăcută, de lemn, pe locul unde se află și azi, de Costandie Filiti, episcopul Buzăului, cu ajutoare de la Domn, cițiva boieri mari din capitală și de la alții mai mici

din eparhie¹. Numele și pomelnicul donatorilor s'au înscris, la 15 Septembrie 1806, într'un volum legat, cu titlul: „Catastih intru care s'au încheiat pomelnicele ctitorilor celor ce s'au îndurat cu milostenie la acest sfânt schit Găvanele”². Cu timpul s'au adăugat în catastih și alte pomelnice.

1. Pomelnicul lui Mihai-Vodă Suțu (fol. 5 Vo.).

Vii: Mihai Constantin Suțu Voevod și fiii lui: Ioan (fiu), Mărioara (soția lui, necunoscută lui Rangabè³; Grigore (fiu), Elisaveta (Safta, nu Sevastia, născută Dudescu, soția lui); Alicesandru (fiu), Mărioara (născută Lapati, soția lui); Grigore și fiii lui; Alicesandru (Manu, ginerele Domnului), Ralù (fiica Domnului, soția lui Manu); Anastasia (fiică), Ecaterina (fiică); Iacov (Arghiropol, ginere); Mărioara (fiică, soția lui Arghiropol); Elini, Costantin; Ralù, Zoi; Scariat, Elini; Zoe, Ioan; Mihail, Ilinca, Necolae, Anica; Dumitru, Efrosina și fiii lor; Frusina; Savastia, Costandin.

Adormiți: Sevastia Doamna (fiica lui Ioan-Vodă Callimachi), Elini; Costantin (tatăl Domnului), Mărioara (mama); Ioan Voevod (Callimachi, socru), Mărioara Doamna (soacra, deci nu Ralița, cum zice Rangabè³, Climent monah, Maria; Neculae (frate), Ana (soția lui Nicolae, lipsește la Rangabè); Grigorie Voevod (Callimachi, cumnat), Eleni Doamna; Maria, Stanca, Nicolae, Ana, Mărioara, Gheorghie, Smaranda, Andrei, Sevastia, Hristina, Maria, Evdochia, Vasilie, Calinic arhieru, Grigorie arhieru, Alicesandru.

2. Pomelnicul lui Costandie Filiti, episcopul Buzăului, 1804. (fol. 4 Vo).

Acesta a dăruit, cum spune inscripția bisericii⁴, locul din jurul schitului, pentru hrana călugărilor. Un bun portret al lui se află pe perete, datorit de sigur lui Gavril, meșterul care a zugrăvit biserica la 1810.

Vii: Dositei mitropolitul, Filitti, unchiul de spre mamă al episcopului), Costandie. Apoi colegii în episcopat: Iosif (Argeș).

¹ Dăruit de mine Academiei la 1915. Catalogat supt no. 4385 la ms.

² *Livre d'or de la noblesse phanariote*, par E. R. R. Ed. a 2-a, Atena, 1904.

³ În Dicționarul geografic al României, la cuvîntul Găvanele.

⁴ Totuși așa se chema Doamna lui Ioan-Vodă (N. I.).

⁵ Inscriptia în Dicționarul geografic al României, la cuvîntul Găvanele.

Nectarie (Râmnic), Dionisie (Lupu, viitor Mitropolit); Scarlat (frate) cu fiii; Diamandi (frate); Silivestru (frate), Smaranda (Bucșanu-Mănescu, soția lui Silivestru); Neculac (nepot de frate). Adăogași: Costandin (fiul lui Nicolae), Elisabeta (soția lui Constantin); Casia (soția lui Silivestrache, fiu al lui Nicolae) cu fiii ei.

Adormiți: episcopii de Buzău, începînd cu Metodie; Hristofor ieromonah (Filiti, bunicul de spre mamă al episcopului), Anastasia monahia (născută Curti, bunica de spre mamă a episcopului), Ioanichie ieroshimonah (Filiti, unchiu de spre mamă al episcopului); Meletie ieroshimonah; Daniil ieroshimonah, Nechifor ieroshimonah, Zaharie monah, Glichiria monahia, Gheorghie, Constantin (Constantin-Constante Cromida sau Cremidi, tatăl episcopului), Haido (din botez Ioana, Filiti, mama episcopului), Zahare, Anastasie (frate), Dimitrie (frate), Adăogași: Radu (Stolnicul Poenaru), Natalia; Anghelichi (soția lui Nicolae, nepot de frate); Silivestru (fiul lui Nicolae), Ioan.

3. Pomelnicul Marelui Ban Dimitrie Ghica, bătrînul (fol. 7 Vo.).

Vii: Dimitrie, Iinea (a treia soție, născută Razu); Scarlat (Cornescu, ginere), Ecaterina (fiică); Ioan (Moruzi, ginere¹), Elena (fiică); Costantin (fiu), Rucsandra (noră); Scarlat (fiu), Maria (noră); Costantin (Filipescu, ginere), Zoița (fiică); Ioan (Florescu, ginere), Ana (fiică); Costantin; Isac (Ralet, ginere), Anastasia (fiică), Maria (noră, născ. Văcărescu), Costandin (fiu), Elena, Efrosina (fiică), Catrina (noră, născ. Facă), Mihălache (fiu); Catrina; Alecsandru (fiu, viitor Domn); Grigore (fiu, viitor Domn), Maria. Adăogași: Dimitrie, Costandin, Costandin, Matei.

Adormiți: Alecsandru (tată); Dimitrie (Eupraghioti, bunic de spre mamă), Elena (mamă); Barbul (Văcărescu, al doilea soț), Rucsandra (născută Rosetti, soacră); Maria (născ. Văcărescu, a doua soție); Matei (frate); Ecaterina, Grigorie Voevod (decapitatul, frate); Zmaranda (soră); Porhiria (soră); Ralița (soră); Grigorie, Scariat (frate), Alecsandru (frate), Costandin, Hrisaftu arhieru, Maria, Neața, Neculac, Barbul, Rucsandra, Dimitrie, Maria, Scarlat, Adăogași: Costandin, Matei.

¹ În Rangabé, *l. c.*, la familia Ghica (p. 89) nu se dă pronumele acestui Moruzi, iar la familia Moruzi (p. 51) nu se arată cine a fost soția lui Ioan Moruzi.

4. Pomelnicul Vel Vistierului Const. Varlaam. 1808, Fevruarie 27. (fol. 23 Vo.).

Vii: Dimitrie (tatăl¹), Costantin, Efrosina (născută Ghica, soție²), Dimitrie, Zoița.

Adormiți: Grigore, Smaranda, Safta (născută Brinceanu, mamă).

5. Pomelnicul Medelnicerului Grigore Bujorcanu (fol. 22 Vo.).

Vii: Grigore, Ștefan, Elena, Grigore, Efrosina.

Adormiți: Șărban, Radu, Maria, Manole, Zmaranda, Filodor (sic).

6. Pomelnicul lui Ștefan Macovei (fol. 9 Vo.). Vii: Ștefan³, Zoița, Catrina, Marica, Maria, Dimitrie, Neculae, Ioan, Ianco (alături, adăogați, Ileana, Costandin v. Dospina, Zoița), Elisaveta, Elena, Dimitrie (alături, adăogați, Marina, Zoița, Maria, Ștefan, Ioan, Ilinca), Anastasia, Constantin. Adăogați: Manole, Costandia, Scarlet, Joița, Maria, Elena, Nicolae, Iordache, Adormiții: Ștefan, Ilie, Sima, Dimitrie, Preda, Preda, Catrina, Costantin, Voica, Voica, Maria, Gheorghie, Gheorghie, Ioan, Costandin, Alcesan-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹ Nu cunosc originea lui Dimitrie Varlaam; este însă mai vechiu în țară decât Dimitrie Varlaam, originar din Salonic, ruda lui Mavrogheni (Blancard, *Les Maurojèni*, pp. 172, 435). Înainte de 1765 s'a căsătorit cu Safta Ștefan Brânceanu (Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, pp. 187-188). Din această căsătorie s'a născut Constantin, care avea să joace un rol important în timpul ocupației rusești de la 1806-1812. La 1765, Dimitrie Varlaam se căsătorește a doua oară cu Maria, fiica Vornicului Ștefan Pișcoveanu și rudă cu Cantacuzinii (*Arhivele Statului*, Cond. 35, fol. 88.236.— St. D. Grecianu, *Ginealogii documentate*, I, pp. 169-197. Filitti, *l. c.*, p. 146. Maria era moartă la 1797). De atunci începe înmălțarea lui. În timpul lui Grigore Ghica, 1768-1769, este Pitar; supt ocupația rusească ce urmează, Dimitrie Varlaam devine, prin influența Cantacuziilor, Agă la sfârșitul lui 1769, Vel Postelnic la finele anului 1770 (*Genealogia Cantacuzinilor*, ed. Iorga, pp. 171, 176, 187). În Domnia lui Ipsilanti este retrogradat la rangul de Păharnic; cu acest titlu figurează în Divan la 1777, apoi este aproape în conținuu judecător. La 1807 trăia încă, iar la 1811 era mort (Urechiiă, *Ist. Rom.*, I, pp. 332, 672; IV, p. 160; VII, pp. 92; 119; XI, p. 854; I. Bianu, *Catalogul ms. românești*, I, p. 533). Fiul său Constantin își începe cariera la 1791, ca Vel Serdar (Filitti, *l. c.*, p. 187).

² Cf. Iorga, *Stud. și doc.*, p. LXX.

³ Pitarul Ștefan Macovei de la Star-Chiojd era omul Banului D. Ghica (I. C. Filitti, *Vlădica Luca*, în *Conv. lit.*, LV, 1923, p. 328, nota 11). Soția lui, Zoița, era fiica lui Const. Parepa, fiul lui Vlad Logofăt, fiul lui Stroe Clucer pe vremea Ducăi-Vodă, 1674-1678. (După documente comunicate mie de răposatul doctor D. C. Macovei): Un Parepa, Post. la 1629 (I. Bianu, *Doc. rom.*, I, p. 461). Un Ghiuea Parepa la 1622 (Aricescu, *Indice*, I, p. 13).

dra, Elena. Savastian monah, Ghermano monah, Radul, Zoița, Adăogați: Zoița, Climent monah, Maria, Nicolae, Teodor, Catrina, Dimitrie, Neculac, Elisaveta, Hristodor, Liesandra, Dimitrie, Anastasia, Iordache, Ianco, Zoița, Dositte arhieru, Costandie arhieru, Daniil ieromonah.

7. Pomelnicul logofătului Alecsandru Lămotescu (fol. 14 Vo.). VII: Alesandru¹, Păuna, Ioan, Stoian, Maria, Costantin, Elena, Zmaranda, Dimitrie, Caterina, Rucsandra, Panaet, Ioan, Bălașa, Caterina, Neculai, Scarlat, Gheorghie, Costantin, Radul, Misteia, Dimitrie, Neculae, Gheorghie, Toma, Marina, Ioan. Adormiți: Ștefan, Stoian, Chiriac, Sofia, Neculae, Dimitrie, Elena, Rucsandra, Arghira, Drăghici, Teodora. Neața, Radu, Giigore, Vintilă, Negoiță, Matei, Radul erei, Vișa, prez[viiera], Rafail monahu, Drăghici, Dobre, Șarban, Hariton, Dobre, Neculae, Costandin, Radul, Ecaterina, Safta, Boba, Stoica, Sultana, Sanda, Atanasie, Maria, Alesandru, Calinic.

8. Pomelnicul lui Dimitrie Racoviță. (fol. 20 V). VII: Dimitrie², Ralû, Maria, Rucsandra, Voica, Costandin, Luesandra. Adăogați: Zmaranda, Sevasti, Grigorie, Frusina, Grigorie, Elisaveta cu fiul lor; Alecsandru, Zoița, cu fiii lor, Sofia, Luesandra. Adormiți: Ioan, Elena, Preda, Costache, Ilinca, Dimitrie, Maria, Anastasia, Ștefan, Ioan, Zmaranda, Costache, Ilinca, Costache, Sultana, Frusina, Catinca, Harampie, Costache, Dimitrie, Ilinca, Elena, Partirie (**sic**), Partenie, Pantazi, Ioan, Sultana, Maria. Iova, Adăogați: Ralû, Maria, Elisaveta, Ralû, Ana, Eleneu, Ștefan, Voica, Despa, Ancuța, Ștefan.

9. Pomelnicul Medelnicerului Ianache (fol. 25 Vo.). VII: Haida prezvitera, Ioan, Ecaterina, Hristea, Haidița.—Adormiți: Eleni, Zoi, Dimitrie ierei, Ioan, Bălașa, Zoi, Ioan, Mărgărit, Mălia (**sic**), Venete (**sic**), Mărgărita.

10. Pomelnicul Șătrarului Andrei Buzianul (fol. 17 Vo.). VII: Andrei³, Stanca, Maria, Aviana.—Adormiți: Dediul, Despa, Preda manah (**sic**), Ioan, Paraschiya, Necula, Ioana, Ilinca, Despa, Pirva,

¹ E fiul lui Ștefan L. Vel Clucer za arie la 1752 și al Maricăi din Cislău, din neamul Doannei Neaga.

² Cred că nu este din neamul de boieri mari Racoviță.

³ Diata lui din 3 Mart 1808 la *Acad. Rom.* (Creșt. col., 1907, p. 194). Tată său Dediul avea moșie la Fundeni, ce-i zicea și Singer (*ibid.*). Din aceștia s'a tras juristul C. Bozianu.—Singerul e vecin cu Cislăul.

Mihai, Dospina, Aghiana, Stanca, Bălașa, Andriana, Anca, Iinea, Mihălache, Gheorghe, Dima, Tudoran.

11. Celelalte pomelnice sînt: Climent, starețul schitului (f. 6 v.); Ionijă de bresle (f. 8 v.); polcovnic Stoica (f. 11 v.); logofăt Ștefan de la Valea Teancului (f. 12 vo.); Ștefan Șalvaragiu (f. 15 v.); vistier Gheorghijă (f. 16 v.); postelnic Barbu ot Bucov (f. 24 v.); Alexandru Nicolao **(sic)** Meemi (f. 36 v.); scris la 1820 Oct. 26; Androneștii de la Sibiciu-de-jos, 1818, Aug. 16 (f. 34 v.); jupîneasa Sultana (f. 10 v.); părintele Pahomie shimonahu (f. 13 v.); Ioan monahu (f. 18 v.); Vasile Brașoveanul (f. 19 v.); părintele Climent, ai-tul decit starețul (f. 21 v.); Ioan Papuc ot Beceni (f. 26 v.); Pafnutie monah (f. 27 v.); Polihronie Greu (f. 28 v.); Costea Simigiu ot Buzău (f. 32 v.); Teofan monahu (f. 33 v.); Sandu Popia ot Săcele din Satul Lungul, 1820, Aug. 15 (f. 35 v.); Ioan Carpu de la Blestematele (în comuna Pîrscov, f. 39); Nicolae Diaconescu **(sic)**, f. 40); Gheorghe Popescu (f. 40 v.); Diacon Moise (f. 41); Ioan Damian popa (f. 42); Negoiță Manta (f. 42 v.); Enache Zigu (f. 43); Damian Damian popa (f. 43 v.); Nicolae Damian popa (f. 44); Panacte **(sic)** Bișceanu (f. 44 v.); Ioan Cirstea Lupu (f. 45); Gheorghe Cirstea Lupu (f. 45 v.); Radu Podosu (f. 46); Ioana soția Bășceanului (f. 46 v.); Vasile Bășceanu (f. 47); Moise Bășceanu (f. 47 v.); Mihalcea pircălab (f. 48); Damian Mihalcea pircălab (f. 48 v.); Coman Podosu (f. 49); Manole Podosu (f. 49 v.); Stan Podosu (f. 50); Agapie Podosu (f. 50 v.); Cirstea Lupu (f. 51).

12. Pe scoarța manuscrisului sînt lipite următoarele două pomelnice:

„Pomelnicu cocoanii Elenca Filipeasca (data, ruptă, pare a fi 1847); să se pomenească apururea fiindcă au dat lei cinci sute ¹.
VII: Elenca, Anastasia, Ioan, Dumitru, Ana, Pană, Ioan, Arghira.
—Morți: Grigorie arhieru, Hristofor, Isac, Anastasia, Costandin, Smaranda, Mihai, Elenca, Grigorie.

„Pomelnieu Păh[ărnicesii] Eleni Hrisoscoleu ², 1843 Martie”. E-

¹ Pare a fi vorba de Elena fiica lui Ioan C. Filipescu, măritată întâiu cu Diu. Gr. Filipescu și apoi cu I. Otetelișanu.

² Cred că este Elena, sora lui Iancu Șefendache, polcovnic de Cerneți 1826 și fiica lui Radu Șefendache vtorii log. la Cerneți 1796, a doua soție a Pah. Manolache Hrisoscoleu-Buzoianu, Urechia, *Ist. Rom.*, X¹, 300). Manolache și Elena au fost cătitori (1819) la Sf. Ilie din Gorganii, unde e îngropat un Șefendache.

leni, Imanoil; Gheorghie, Costandin; Casandra, Matei; Maria, Grigorie; Toma, Iacov monah; Teodor, Maria; Magdalina monahia; Atanasia monahia; Imanoil, Elena; Maria, Radu; Ioân.

„Pomelnicu răposatului D. Di(rupt): Dimitrie, Andronic, Sofia.

La 1813, la Găvanele trăiau 42 schimnici, iar la Fundătura-de-sus, care azi nu mai există, 12 maici¹.

Ioan C. Filitti.

Incă odată „Un călător în Moldova, la 1587“.

Supt acest titlu am publicat o descriere de călătorie făcută prin Moldova, de către delegațiunea, pe care a trimis-o Sigismund Bathory, Voevodul Ardealului, la dieta din Varșovia, care avea să aleagă pe noul rege al Poloniei, după moartea lui Ștefan Bathory.

Din delegație a făcut parte și Leștar Gyulafi, secretar aulic al principelui ardelen. El a lăsat niște însemnări despre evenimentele din vremea sa, care au fost publicate în „Monumenta Hungariae Historica” (cl. II, vol. 31). În aceste însemnări ni dă o scurtă descriere a aceleiași călătorii, pe care Deczi Czimor Ioan o povestește ceva mai pe larg.

Pentru ca să o facem accesibilă istoricilor noștri cari nu cunosc limba maghiară, dăm descrierea în traducere românească, în partea care vorbește despre Moldova.

„La Varșovia am mers cu Kovacsoczi pe drumul următor: la Brețe, apoi peste Oituz la Troțuș, Bacău, Roman, apa Bistriței am trecut-o la Bacău, iar apa Moldovei la Roman. De aici am mers la Suceava, care e capitala Moldovei; cetatea, care se află sus pe un deal, se numește cetatea lui Despot, fiindcă acolo l-au ucis pe Despot. De aici am ajuns la Tîrgul Siretiului, unde am trecut Siretiul pe plute (Majokon), fiindcă se revărsase.

De aici am mers la Cernăuți, cel din urmă oraș al Moldovei; e locuit de Ruși. E la 2 mile de hotarul polon.. Aici la Cernăuți am trecut peste apa Prutului. În Cernăuți se află locul principal unde se ia pentru Voevodul Moldovei treizecimea, care face pe an mai mult de 100.000 florini. Atunci cînd treceam

¹ Urechia, l. c., XV, pp. 83-84.

pe acolo, la târgul Rusaliiilor am văzut minind peste 30.000 vite; acele 30.000 vite lăceau la 80.000 florini¹.

Cum vedem, Deczi a uitat trecerea prin Cernăuți, amintindu-și greșit că, trecînd la Siretiu Prutul, a ajuns în Polonia.

Victor Motogna.

Documente privitoare la Bucovina²

Com. de d. T. G. Bulat

I.

Gavril, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei.

După înștiințarea ce ne-au venit de la Măria Sa generar maior baron Eținberg pentru cinstita comisie ce s'au orânduit din porunca împărătească, ca să cerceteze și să îndrepteze hotarele a toate moșiile ce să află cuprinse în Bucovina spre odihna și nesupărarea acelora ci le-au și le stăpinesc, la care Comisie fiind trebuință a se înfățișa toți acei ce au moșii în Bucovina, sau vechili lor, cu scrisorile moșiiilor ce vor fi avînd, iată noi din partea noastră răspunzător pentru moșiile și acareturile ce are Metropolia noastră în Bucovina rînduim epitrop pe fratele nostru întru Hristos arhierul chir Anania Sevastia și pe Cuvioșia Ta dicheul Metropoliei noastre chir Meletie, la care am trimis și scrisori ce s'au aflat la Metropolie pe unele moșii, de vreme ce scrisorile ceale mai multe de moșii ce-au avut și care (*sic*) Metropolia sint luate cu moșiile Sfintului Ioan în Țara Leșească, precum este de toți știut. Deci rînduiților epitropi pentru adevărarea li s'au trimes de la noi această carte de epitropie încredințată cu a noastră pecete și iscălitură.

Gavriil Mitropolitul
Moldovei.

(Pecetea Mitropolitului.)

1782, Fevr. 12.

¹ *Monumentu Hungariae Historica*, cl. II, v. 31, p. 20.

Același Gyulai scrie la anul 1590: „Petrus Radulcius, privatus dominio Transalpinæ toto iam quinquennio, cum Constantinopolim venisset, multis donis suis Mihnie Transalpinæ Palatinus tantum apud Turcam effecit, ut is comprehensus, nocte intempesta in mare præcipitaretur. Insignis fuit hic princeps ac plane heroico animo præditus, commendatus in hoc officium a rege Galliarum Turcarum imperatori, in cuius aula ac famulatio aliquot annos egerat”.

² Din colecția d-lui I. Marțian, Năsăud.

II.

Noi Costandin Dimitrie Muruz gospdar z. moldav. Fiindcă d-lui Gheorghe Beldiman, biv Vel Ban, au rînduit vichil în locul dumisali pe acel de mai jos arătat, căruia dîndu-i această carte di vechilic, s'au întărit și cu a noastră domnească iscălitură și pecete.

Costandin Dimitrie Moruzi

Voevod.

(Pecete.)

1782, Ap. 8.

Fiindcă la ținutul Cernăuților, în Cordon, avînd o moșie anume Bobești, pentru care fiind comisie orînduită ca să cerceteze și să hotărască toate moșiile căte să află în Cordon, atît mănăstirești cit și boerești, acum dîndu-mi-se luminată porunca prea înălțat Domnului nostru Măria Sa Costandin Dimitrie Muruz Voevod ca ori însumi eu, ori vechil să-mi trimit la Cernăuți în Cordon cu toate scrisorile de stăpînire a moșiei mele de acolo, și, fiindcă eu n'am putut însumi să mărg în Cordon, aflîndu-mă ispravnic la țisutul Iași rînduit cu poruncile gospod., pentru aceea iată că în locul meu am făcut vechil pe Nicolai biv. cap. de la Mircești, căruia i-am dat și toate scrisorile moșiei mele de acolo ce o am de stăpînire. Și să stă acolo vechil ca însumi eu pînă ce se va hotărî moșai, și va lua săvîșire porunca ce s'au făcut. Și spre încredințarea s'au făcut această carte de epitropie la mîna numitului vechil, ca, mîrgînd acolo de față, să aibă putere a răspundi la toată judecata dreptății.

Și, spre încredințare, m'om iscălit,

Gheorghe Beldiman biv Ban.

17, Ap.

S'au trecut în condica
Divanului de mine Andrei
bivși condicar.

III.

Noi Constantin Dimitrie Moruz Voevod boj. milos. gospod. z. moldav. Fiindcă prĕ-cuviosul egumen al sfintei mănăstiri Frumoasa au rînduit vichil în locul său pe acest de mai jos arătat, căruia dăndu-i această carte de vichilic s'au întărit și cu a noastră domnească pecete și iscălitură.

1782, Maiu 14.

(Pecetea roșie.)

(Iscălitura domnească.)

De vreme că sf. mănăstire Frumoasa avînd la ținutul Cernăuții în Cordon o moșie pentru cari să află în Cordon comisia orînduită ca să cerceteze și să hotărască toate moșiile cari să află în Cordon, atît mănăstirești cît și boerești, acum dîndu-mi-se luminata poruncă înălțat Domnului nostru Măria Sa Constantin Dimitrie Meruz ca ori însumi eu or vechil să trimet la cercetare în Cordon, cu toate scrisorile ce va fi avînd sf. mănăstire de stăpînire a moșii de acolo și, fiindcă eu n'am putut însumi să merg la Cordon, aflîndu-mă bolnav (?), pentru aceea iată că în locul meu am făcut vechil pe Gheorghie Rancier, om al mănăstirii, căruia i-am dat și toate scrisorile de acolo ce are sf. mănăstire de stăpînire. Și să stî acolo vechilul ca însumi eu până ce se va hotărî moșia mănăstirii și va lua săvîrșire porunca ce s'a făcut. Și spre încredințare s'au făcut aceasta carte de episcopie la mîna numitului vechil ca, mergînd acolo de față, să aibă putere la toată judecata dreptății. Și spre încredințare m'am iscălit, puînd și peceatea sfîntei mănăstirii.

(Pecetea mănăstirii.)

S'au trecut și în condica
Divanului.

Un incident rișnovean din 1600.

Aflu în „Die Rosenauer Burg von I. Gross u. E. Kühlbrandt. Viena 1896, p. 72: «Anno Christi 1600, 2 May. Militibus Michaelis Palatini Transsylvani. Communitas subito obruitur. Templum profanatur. Diaconus una cum filio foede obruncatur».

T. G. B.

DOCUMENTE

Jalba locuitorilor din Cerbureni (Argeș) către Grigore-Vodă Ghica în 1827.

Prea-Înălțate Doamne!

Jăluim Mării Tale că în prigonirea ce ne străgănesc dum-
[neal]lor sărdarii Grigorie Izvoranu și Costandin Colceagu, cei
de acum stăpînitori ai învecinatii moșii Albeștii, pentru călcarea
ce vedem că ni s'a făcut atît mai nainte, cît și acum din moșia

noastră Cerbureni, trecind peste fireștile semne ce sint numite în hrisovul celui întru fericire răp[osat] Domn Radul Vvd. care îl avem la minile noastre, adică ni-au luat acum, din răzvrătire încoace¹, o bucată cu fața văii Biljii, cu muchia Runcului i cu poenița Căprioarii, pînă în coasta lui Neagoe, în care fața a văii tot stăpinim și noi.

Pînă călcarea numișilor, dar cu gilcevuri, din poenița Căprioarii alt clin de cîmp ce vine din glodul sărat de lîngă riu, de la iazul morilor, ce din vechime în arătatul hrisov s'a numit Glodul Albeștilor și trage linie pînă în numita poenița a Căprioarii din care face cap pã supt coastă pînă în valea Podului, l-au coprins de curînd și l-au închis cu ogrăzi, de le stăpînește numai numișii sârdari singuri, care noi înaintea răzvrătirii l-am avut izlaz de vite. Iar din Valea Podului o șuviță pã cîmp lată de stinjeni 300 și lungă de supt coastă pînă în iazul morilor, unde de demult a fost matca veche a Argeșului, au coprins-o mai dinainte răposaii Cîmpineni ce singuri o numia că ar fi trei cumpărători ce le-ar fi luat de la moșnenii noștri.

Pentru care călcări avînd atîtea prigoniri pãrinșii și moșii noștri cu acei Cîmpineni, de cînd Cîmpinenii au seos alegător pã acel Clucer Gheorghe Serezli de ni-au mutat cu viclenii, prin alegerile sale, numirea semnului firesc arătat în hrisov al Glodului de la riu, tocmai sus în coastă, unde nu să vede nicio închipuire a fi fost glod, ci loc șesu, cit și noi cu numișii pînă acum, cînd ni-am înfăișat la luminatul Măriei Tale Divan, unde eu iubire de dreptate cercetînd Măria Ta prigonirea dintre noi cu dumnealor sârdarii și îndestulîndu-vă de ființa adevărului, din coprinderea cărții de judecată, ce au arătat-o numișii făcută din urma acelor două hotărnicii ale clucerului Serezli, s'au dovedit cum că pãrinșii noștri, nerămîind atunci mulțumiți de loc, au pornit piră de catigorie asupra acelor hotărnicii, de s'au judecat aici. Și, fiindcă mărturiile ce au adus atunci neamul numișilor, pentru acel glod de este supt coastă, n'au primit blestem și căci nevăzîndu-să vre-o astfel de încredințare de mărturiile boerilor Cîmpineni, s'au socotit de Măria Ta netemeinice, acele hotărnicii, și, fiindcă în hrisovul ce-l avem noi sint arătate pã anume semnele ocolului moșiei Cerbureni, între care este și

¹ Adeacă de la 1821.

Glodul, precum și în hotărnicia Sfintei Episcopii din leat 7251, arătându-se că trupul lungului moșici Cerbureni merge pînă la acel de atunci drum vechiu al Albeștilor la socu, pe unde s'au făcut și cea dintîiu singură trăsură numai pînă la acel cap al tot trupului moșiei pînă drumul cel vechiu ce era pînă la matea Argeșului, cum am auzit de la părinți, spre deosebirea părții Sfintei Episcopii din Cerbureni.

Și de aceea hotărăști înălțimea Ta ca amîndouă părțile să ne luăm hotărniciei, care, mergînd în fața locului, cu carte de blestem, să cerceteze cu amănuntul spre a să dăscoperi unde este întru adevăr acel glod, ce să arată în hrisovul ce-l avem noi și, descoperind ființa adevărului în puterea blestemului, să înștiințeze cu întregă pliroforie, a să da izbrănire.

După care noi am luat pînă la d[umnea]lui med[elniceru] Ioan Giurescu de au mers acolo împreună cu Pîț[aru] Nicolae Rătescu, cel de mai înainte hotarnic al numișilor, unde cerînd de la d[umnea]llor sărdarii să aducă mărturii, ca să încredințeze prin blestem că glodul este acolo supt coastă și, de vor încredința, ne mulțumim a să precurma pricina, și n'au avut niciun martor să facă acest fel de încredințare nici din alții, nici din cei 13 martori ce au plăzmuț mai înainte Pitar Rătescu la alegerea sa, că ar fi mărturisit că glodul este supt coastă, cu care ni-au stins cheltuindu-ne prin valuri de judecăți și văzînd orînduiții alegători că numișii nu au martori să aducă să facă hotărîta încredințare, după coprinderea luminatelor porunci, că adică acel glod este supt coastă, iar nu la rîu, unde este Glodul sărat, au făcut înștiințare, către înălțimea Ta, în care înștiințare se vede că ne întunecă dreptatea în citeva locuri. Inșă.

A. Zic Alegătorii că martori n'au găsit numișii a încredința prin blestem, după luminată hotărîre pentru Glod că este acolo supt coastă, cum aceasta nu s'ar fi putut dovedi nici mai înainte, de sint trecuți ani 83, când asemenea poruncă cu asemenea carte de blestem, de la Preasfinția Sa Părintele Neofit, Mitropolitul țerii, se didese.

Dar, cu toate că atunci neamul numișilor n'a putut dovedi cu martori prin blestem pentru acel Glod, că este supt coastă, iar părinții și moșii noștri, cu un an în urmă, adică la leat 7256, de sint ani 79, prin înscrisa mărturie a 24 de megiași ce o avem la minile noastre, care megiași dinnaintea pomenitului Mitro-

polit ce s'au afiat acolo față, au primit cartea de blestem în capetele lor, și-au arătat cum că acel Glod din hrISOV, îl știe și l-au pomenit că este la riu în gura Văii Podului, cum și locul de alătura cu Valea Podului îl știe și l-au pomenit al sate- nilor ot Cerbureni, și mărcurİsesc că zicea jupİneasa Marica, muma jupinesii Chiajnii, că îl ținea pentru banii unui munte și tot cu gilceavă îl ținea. Intr'un timp il cosea jupİneasa Marica și 'n- tr'alt timp il cosea Cerbureni. Iar, în urmă, părinții noștri, dİnd jalbă stăpİnirii, au luat răspuns de au dus și la Divan șease megiași dintr'aceia, care au mărturisit cu sufletele lor İnnaintea d[umnea]lor celor de atunci veliți boieri cum că acel semn numit în hrISOV Glodul l-au pomenit la riu, în gura Văii Podu- lui și acel loc de alătura cu Valea Podului l-au pomenit al părinților și moșilor noștri, cum și la capul moșiei din jos, dă- pre mănăstire știu că din Gruil ce este din josul uleiului, din fața cİmpului, din josul văii uleiului, [duce] drept peste cİmp, asupra riului, la soc la drumul cel mare, iar nu unde l-au fă- cut boierii hotarnici, care această mărturisire pe de o parte să unește cu semnele cele adevărate ale hotărniciei Sfİntei Episcopii din leat 7251, Sept. 20, ce este cu 4 ani İnnaintea celor 2 anerİ- site de Măria Ta hotărnicii ale Clucerului Serezli, și, pe de alta, cu cea de atunci anaforă a acelor răposati veliți boieri, cari, văzİnd și pe martorii părinților noștri că primesc blestem și hatİrul neamului numiților că este mare, lasă pricina la hotărİrea aceluı Domn, care Domn la cercetarea hotărİrii ce au făcut, nu mai pomenește de martori care să cuvine a primi blestem și care nu, căci martorii părinților noștri săvirșise İncredințarea la fața locului İn- naintea aceluı părinte Mitr[opolit]; ci s'au İntemeiat la vechea călcare de 60 de ani a neamului numiților și hotărăște ca să stăpİnească acea jupİneasă Chiajna călcarea aceia, pe acolo pe unde stăpİnise de ani 60, iar Măria Ta, ca un drept judecator și părinte obștesc al Țării-Românești, ca să lumİnezi pe cei asupriți, anerisİnd acea hotărİre, cu acele două hotărnicii İn puterea cuvİntului pravilii, ce zice că călcarea İntre vecini n'are paragrafi, căci s'au dovedit cu destoinice cuvinte că părinții noștri totdeauna au strigat de această 'năpăstuire, ai hotărİt İnnălțimea Ta ca de iznoavă, prin carte de blestem, să să cer- ceteze İn fața locului a să dovedi unde este acel loc, și, numiții neaducİnd acum acest fel de martori, İată se İnțelege că nea-

mul lor nici atunci n'au avut acest fel de martori, nici acum, iar părinții noștri au avut, care să arată prin înscrisa mărturie de mai sus, dar hatirul celor puternicii au asuprit ticăloșia și aci să vede tot adevărul Glodului unde este; apoi cei de acum alegători cum zic că atunci nu s'au putut dovedi care este Glodul, cînd este mărturisit de 24 megiași, ce i-au luat părinții noștri și lasă aceste temeuri adică luminata hotărîre i hotărnicia Sfintei Episcopii, care face o tragere a tot trupului moșiei, numai la capul de lingă Argeș, din soc, unde și acum la cercarea măsurătorii ce s'au făcut din soc și pînă în Glodul sărat, au eșit suma stînjienilor întocmai după acea hotărnicie și înscrisa mărturie ce prin primirea blestemului au dat-o acei megiași și să ia după vinturi ca să ajute pã numiții?

Pentru care ne rugăm Măriei Tale ca, după aceste temeuri, să ni să dea de semn al hrisovului acel Glod sărat de lingă matca Argeșului, ce numai acest Glod este în ființă, știut în fața locului, iar alt Glod undevaș acolea nu este și dintr'însul să mergem drept în Poenița Căprioarii și de acolea de jur împrejur, după semnele hrisovului și ale hotărniciei Sfintei Episcopii, pînă la loc în matca veche a Argeșului, unde au fost drumul cel bătrîn al Albeștilor, pã unde stăpînim neclintit cîmpul acela din vechime d'avalma cu Sfînta Episcopie, fãr de nicio prigonire. Iar cã zic acum alegătorii cã noi nu mergem cu stăpînirea pînă la matca cea veche a Argeșului, ci numai pînă în drumul cel nou al Albeștilor, la aceasta rãu zic d[umnea]lor, cãci noi mergem d'avalma cu Sfînta Episcopie pînă la matca cea veche, pentru cã Sfînta Episcopie deosebit de acei stîjnieni 270 ce i-au dăspărțit cu hotărnicia ce o numim mai sus, din hotaru Cerbureni, are și alte locuri infundate pe cîmpul nostru, atît de supt coastă, pînă în cel nou drum al Albeștilor, cit și din drum tot acel cãpătiiu al Cerburenilor, pînă în matca veche a Argeșului, care are a le stăpîni Sfînta Episcopie, neclintit și nebîntuită precum le-au stăpînit.

B. Zic alegătorii cã noi am înțeles acea carte de hotărnicie ce am găsit-o în condica Sfintei Episcopii cã s'au făcut numai din soc în sus, pã drumul Albeștilor, de stîjnieni 1075 și, scoțindu-să stîjnieni 270 ai Sfintei Episcopii, rãmin ai noștri stîjnieni 805, într'acel Glod de la Argeș, iar alegătorii au înțeles cã această sumă de stîjnieni 1075 este moșia Cerbureni masă cu cite trele

trăsurile, adică din hotarul Flămânzești a Sfintei Episcopii pînă în stăpînirea Albeștilor și au sfîrșit-o prin cite trele locurile și lipsește numai stînjeți 100 masă, trăsura mijlocului din pietrele Episcopiei ce sînt în gura Uleiului.

Dar aceasta au înțeles-o d[umnea]lor rău, iar nu noi, că chiar după cercarea măsurătorii ce au făcut acum s'au dovedit adevărul că suma stînjeților din capul moșiei, p[er] lingă matea Argeșului de la soc pînă în Glodul sărat de la rîu, au eșit întocmai precum am înțeles-o noi că știm, iar celelalte trăsuri n'au eșit întocmai după a d[umnea]lor părere, ci la mijloc din gura văii Uleiului au scos lipsă, care trebuia să meargă pînă în dreptul Poeniții Căprioarii, cum și la capul moșiei din sus au eșit sumă mare de stînjeți, și iată reaua d[umnea]lor înțelegere că, de ar fi tras acei hotarnici ai Episcopiei toată moșia pînă trei locuri, ar fi vorbit curat, după cum vorbește pentru alegerea Sfintei Episcopii, mai virtos că părinții noștri n'au avut atunci trebuință a-și trage moșia cînd hrisovul era în mina lor, cu semne firești nestrămutate în veci.

C. Mai zic d[umnea]lor că noi am fi vindut trei locuri înfundate din moșia noastră la boierii Cimpineni și cu acele cumpărături ne-ar fi coprins moșia de cîmp și că rău am fi cerînd, și mergem cu lungimea moșiei pînă în apa Argeșului, pentru adăparea vitelor, pînă a nu se face ogrăzi și arături în dreptul acelu Glod de la iazul morilor.

Dar noi, de au avut boierii Cimpineni niscai cumpărături în hotarul nostru sau nu, nu știm decît că aceasta au fost o zisă a numiților, iar noi după mărturia a 24 megiași vedem că cu chip de călcare s'au pus pe acel loc de l-au coprins cu pricinuire de banii unui munte, care munte și ce bani va fi fost aceia, noi n'am putut înțelege. De cit din cărțile ce vedem, să arată că aceste pricini sînt rupturi de răutate, din viclenia unui spătar Leca, strămoș boierilor Cimpineni, ce în silnicie coprinsese și robise p[er] strămoșii noștri cu hotarul moșiei, p[er] care pentru a lui viclenie l-au tăiat răp[osatul] Radu-Vodă¹, cum vorbește în hrisovul său ce-l avem. Și atunci s'au răscumpărat strămoșii noștri și au fost slobozi pînă în vremea răp[osatului] Domn Matei-Vvd., cînd atunci jupineasa Grăjdana, soția acelu spătar Leca, cer-

¹ Mihnea. E Leca al lui Mihai Viteazul (N. I.).

cînd judecată cu strămoșii noștri, s'au învoit cu ea de i-au numărat și ei 100 galbeni și le-au dat zapis în lt 7042, Iulie 15, întărit cu pecetia sa și adevărit cu pecețile și iscăliturile altor cinci boieri de atunci, ca să fie în desăvirșită slobozenie cu moșia lor precum au fost. Și după aceste rupturi de viclenii s'au ținut în urmă și Chiajna i Marica și Pantazi, pînă cînd s'au făcut acele două hotărnicii miincinoase ale aceluși Serezli și s'au strămutat acel semn Glodul de lingă riu și s'au întemeiat pă acea călcare de ne-au băgat în cele mai rele valuri de judecăți, precum să vede.

D. Mai zic d[umnea]lor alegătorii că altă întindere cu vre-o călcare mai proaspătă din ceia ce au găsit numiții sărdari de la boierii Cimpineni, n'au făcut; fără de nicio frică de Dumnezeu prin înștiințarea ce trimit cu hotărîre, zic că pricina ar fi urmînd întocmai precum au cercetat-o aceluși Serezli ce o arată prin acele două netrebnice alegeri ale sale, ce le-ai dărimat Măria Ta, mai încurecînd numiții alegători de la sine și alte amestecături de cuvinte spre întunecarea dreptăților noastre.

Dar numiții alegători nici la aceasta nu vorbesc adevărul, că noi am stăpînit acel cîin din Glodul sărat pă din sus de Valea Podului pînă în Poșița Căprioarii i fața văii Bilșii, ce era izlaz slobod de pășunea vitelor noastre, pînă la riu, și, din anul răzvrătirii încoace, au închis numiții acel loc pă din sus de Valea Podului de cîmp cu arături și semănături, iar în Valea Bilșii tot gilceavă avem de cînd au trecut numiții cu călcare peste muchia Runcului, ce este semn numit în hrisov de hotar firesc și nestrămutat, cum să vede starea locului și la închipuita hartă ce avem; apoi orînduiții alegători, netemîndu-să de ingreunarea blestemului ce era și asupra d[umnea]lor, cum îndrăznesc să ne întunece pe d'întregu cu amestecături de cuvinte, cînd pentru această de acum călcare, unde noi am stăpînit acele locuri pînă în anul răzvrătirii, să găsesc și martori în fața locului ce pot primi blestem? Pentru care fierbinte ne rugăm Mării Tale să ne aflăm îndestulați la aceasta, ca ori să aducă numiții înaintea Măriei Tale pă acei 13 martori ce zice Pitar Rătescu că i-au găsit în fața locului la lt. 1825 ca să primească blestem cum că Glodul este supt coastă și acolo să rămîie a ne izbrăni, sau, de

¹ De fapt, 7142.

nu, să ni să dea Glodul sărat de la rîu, ce să află în ființă, știut, atît de copil de 10 ani, cît și de om de 100 de ani, după dovezile ce avem, care s'au dovedit și atunci prin carte de blestem și acum îl arată orînduiții că este Glod sărat, lingă iazul morilor și de acelelante semne ale hrisovului, adică din acel Glod sărat, drept în Poenița Căprioarii, și din poenița în muchia Runcului și de acelea de jur împrejur tot hotarul moșiei.

Robii Măriei Tale

Noi moșnenii Cerbureni din sud Argeș.

[Jalba aceasta, pe trei pagini mari, nu se știe prin ce împrejurare a ajuns în comuna Dragoslavele-Muscel. De bună samă vre-un locuitor din Cerbureni va fi venit pe la 1830 de s'a așezat în această comună.

Tot privitor la satul Cerbureni se mai găsește în Dragoslavele și un hrisov slavon, avînd data de 7124.

Acest hrisov este cel amintit în jalba de mai sus și a fost dat de Radu-Vodă Mihnea moșnenilor cerbureni, în anul 1616.

E scris pe pergament și e rupt în patru locuri, astfel că se pot ceti numai fragmente dintr'insul. Se vede că a fost adus de la Cerbureni, de un locuitor numit Frăcea, care s'a așezat în Dragoslavele pe la 1830.

Preotul Ioan Răușescu.
Dragoslavele-Muscel.]

* * *

Felurite acte argeșene.

Vinzare de moșie „ohabnică în veci”. „Și, când o am vîndut-o, fost-au și cu știrea vecinilor de acolô, care mai jos să vor iscăli anume. Și noi pentru mai adevărata credință ne am iscălit mai tos ca să crează, și am pus și degetele.

Avt. 32 d., lt. 7258.

Eu Nița pop Zotii, vînzătoare.

† Eu pop Gheorghe, mart.

† Eu Panait sin Niții, mart.

Sintion Zetu, mărturie.

Și eu Saltana sin Niții, mart.

* * *

1-iu Maiu 1775. „Adeverința noastră care mai jos ne vom iscăli. Viind părintele egumen de la mănăstire, a cercetat hotarările împreună cu moșteni i cu preoți: noi megiaș bătrâni care am știut hotarările și cu frica lui Dumnezeu am arătat semnele, de la rota frântă până la cătini, de la cătini pe piscu la fağ este hotar bun fără de nicio pricină, iar den fag până în curmătură pe muche, unde să împreună cu hotar[ul] Cărpentișului, apoi iar pe muche până la plută, de la plută iar muchea până unde au fost fag[ul] cel mare, iar de la fag cuboră la vale până în capul piscului al mlăpilor (sic), care să hotăraște cu moșia dumnealor Buceșanescu...”. „Noi lăcuiitori cari ne aflăm la Uriuești noi am scuturat și pometele și am cosătu și livezile, dându și obicinuită dijma mănăstiri, iar acum de cătăva vreme nu ne-au îngăduit dumnealor, zicându că moșia este a noastră, dar, cercetând părintele pe noi omeni bătrâni, am grăit dreptu, căci căcc până acum nu zăcia ca să arătăm hotar[ul]. Acum am arătat pe unde au fost iarăș precum arată hrisoavele sfintei mănăstiri.” Iscălese preoții Sima, Vălcu, diaconul Vasile, „unchiașu Mărin”, puind degetul.

* * *

20 Mart 1773. „Invoială cu egumenul Găiseanu.” „Iar pentru siliștea veche i prunii ai Buneștilor să nu aveți amestec, să fie supt stăpânirea sfintii mănăstiri, să-l scuture, așăjderea și pentru morile ce vor fi pă aciastă moșie la apa Vedislava să aibă a da nooă pe an căte tl. patru.”

* * *

† Adecăte eu Nița preoteasa a răposatului pop[a] Zotii de la biserica domnească de sus, denpreună cu fii-mieu i cu fetele mele care mai jos să vor iscăli anume, dat-am zapisul nostru la mâna dumnealui meșterului Mihai croitorului den București ca să-i fie de bună credință precum să să știe că, avându eu o vie în dealu Boldeștilor, care vie iaste alătore cu viia dumnealui ce o are de cumpărătoare de la Sfinția Sa răposatul socru-mieu popa Vintilă, și eu ne mai putându să o ڤiu, o am făcut vânzătoare și o am vândut dumnealui, însă pag. 1 pl. po

tl. 18, care face tl. 37, însă viia și cu 2 buți, o bute mai mică i un buriu, 2 tocitoră i 1 hărdău, o vadră, un șăstar și cu locuț cât ține la vale. Și am luat toți banii deplin în mâna mea. Drept aceea am dat acest încredințat zapis la mâna dumnealui ca să stăpânească dumnealui și copii dumnealui, căți Dumnezeu îi va dărui...

Publicate de *N. Iorga*.

* * *

O scrisoare basarabeană.

Cu părințască dragoste mă închin dumitale căpitane Năstasă Lipcane.

Pentru totdeauna rog pe milostivul Dumnezeu ca să te ția sănătos și să-ți dăruiască cele de fericire. Și, fiindcă în vreme venirii mele acolo din a stânga Prutului nu m'am putut învrednici a mă întâlni cu d. și mult am dorit, dar acum cu aciaștă a mă scrisoara mă sărguesc a-mi încredința nădejde și socotesc că nu te vei lepăda. Fiiule și fratele meu, mă rog pune toată sălința ca însuș pentru dum. și-mi scoate treisprezeci stânjini de moșiia Măgurele din parte Bunei, de la moșul Năstasă ot Brovide, ce cu apucătură și sălniciia mi-au luat, căci dum bine știi că n'are parte Bunei nicăture. Și, fiindcă are a să face alegerea tuturor stânjănilor de moșiia unde mi să cuvin și să să facă teslim dumisale cuconului Iordache Donici, să-i faci și acești stânjini din Iliahare (*sic*) și din dialul Păntei și din vâlcè și delniță și din Oricova, și spre mai bună adeverință dum. vei osteni la satul Măgurele la Ioan Roșa și Vasăle Coștug i Pavel Cheiruță, care vor mărturisi că fără cuviință au luat moșul Năstasă parte mē, precum și săngur au mărturisit cătră mini în Chișinău și n'au lăgăduit și nici poate să-i ția în țării. Aciașta mă rog, și nu te lenevi a nu mă ajiuta la lipsa mē de acolo, că-ți voi fi neîn-cetat rugător cătră Dumnezeu pentru îndelungare anilor dumitali.

Și stânjinii aceștia, după cum am zis, să vor face teslim dumisale Iordache Donici, după cum am cu dumnealui așzare.

Iară eu sănt ca un părinte
al dumi.

L. 1829, Octv. 9.

Scrisoare aciașta din parte mē poate

să-ți fie dumi la cei din împotrivă ca o vechilimè.

(Un rînd tremurat.)

Ioan Dimachi (?).

Cătră dumnealui căpitanul Năstasă Lipcanul ot satul Călăraști cu părințască dragoste să i să dei. De la Eși. În oblastira Basarabii.

Publicate de N. Iorga.

* * *

Însemnări la biserica din Breasta.

† Aăastă sfîntă și dumnezeiască beserică, unde să prăznueste hramul sfintei Adormiri și a Sfîntului Nicolae, s'au zidit din temelie cu toată osărdia și cheltuiala cocon. Marii Bengiascăi Stolnicesi, să fie spre pomenire dumisale și a tot neamul și înfrumusețînd-o și cu zugrăveala, după cum să vede. Și s'au început de la anul 1782, în zilele pria-luminatului Domn Io Alexandru Ipsilant Voivod, cu blagoslovenia Priasfinției Sale iubitorului de Dumnezeu Filaret episcop Rămnic; 1784.

Pe păreți în stînga: pan Radul Bengescu, biv Vel Stolnic (haină verde, mantie albă cu manșete), pan Gheorghie Bengescu biv Vel Sluger, panița Ancuța Slugereasă Bengi. (șlic, mantie cu cacom, misadă), coconu Ștefan (lîngă ea), pan Costandin Argent[oianu] biv Vel Pitar, panița Bălașa, iubitorul de Dumnezeu Filaret episcop Rămnicului.

La dreapta: panița ego Maria Vel Stolniciasa (soția lui Radu), pan Costandin Argent[oianu] biv Vel [Clucer], panița Maria Argetolanca Crucl., pan Gheorghie Coțofeanu Vel Pitar, panița ego Bălașa, pan Antonache biv Vel Sărdar, panița ego Anița, pan Costandin Otiteleşan biv Vel Slugl.

Atară: panița Safta.

Publicat de N. Iorga.

*

Note de cronologie moldovenească.

Pe o foaie în stăpînirea mea:

Însămnari de întămplările și vremile anului 1852, Ghenar întăi.

Iarna au fostu fănă (*sic*) ger și puțîn omăt, mai multu ploaiă și noroiu.

În zia de Paști de pi când a întrat la bisărică noapte a început a ningi și până în zia s'au făcut omātu mare di un lat

de mână; până sara s'o topit. A două zi iar au nins și o ploaie toată zia și toată săptămăna luminată au fostu vreme tot întunecată și cu ploai, și numai fostu soare și Vineri până de amiază în disară.

1853, Iunii 20 au vinit Rușii în Moldova.

1854, Martii 11, au început a treci pusti Dunări cu caicili Rușii până s'o gătit podu: podul s'au așazat în două zili și două nopți,

Sămbătă dimineață în 13 Martii au început a treci pi podu: podul au început a-l așaza de Mercuri sara spre 11 a lui Martii.

Tot anul acest 1854, la Avgust în 20, s'au tras toată oștirile Rușilor din Moldova, V[alaha] și Turcia înapoi în Băsărabia, d[upă] [mer]gire Rușilor în Băsărabia au vinit Nemți... (*rupt*).

Publicat de N. Iorga.

*

Un manuscript armenesc

Pe o Evanghelie din secolul al XIV-lea a bisericii armenesti din Roman:

Această Evanghelie am găsit-o eu preotul Ștefan Moise, parohul bisericii armenesti din Roman, printre cărțile vechi ale bisericii și, văzînd valoarea vechimii ei, am păstrat-o, și care este scrisă după data lui Isus în anul 551 și după data Armenilor în anul 714.

Această Evanghelie este scrisă în Capitala Ciliciei de către Ghiragos diaconul bisericii în timpul catolicosului Ciliciei Constantin și a regelui Hetum. Data Armenilor de atunci a fost 714.

Traducere a părintelui paroh.

*

Vechi preocupății arheologice

Preaosfințite Stăpine,

Lăcuiitorii veșteni viînd a cerut ca să li să dea voe să scoată cloțuri de cărămidă din veichea zidire Reșca pentru facerea școlii satului, supt cuvînt că în porunca cînst. ocîrmuiri ce li s'au dat să amintește de a să face de proprietarul moșii, și satu numai cu munca, și zoriți fiind ca să să puie în lucrare, ei a început a scoate cloțuri de cărămidă. De aceia nu lipsim să punem în cunoștința Preaosfinții Voastre.

Protopop: I. Protopresviter.

1838, Avg. 10. No. 52.

Neofit. ș. c. I.

† Cucernice Protopesvîtere chir popo Marine, protopoape al plășii Caracălului, blagosl Văzînd cele ce ne înștiințezi prin raport. Cuč. [Tale] de la 10 ale trecutului Avgust supt no. 52, care s'au primit aici la 28 ale acestei luni, răspundem cum că, de să vor fi scos de lăcuitorii Rescei întru adevăr cloțuri de cărămidă pentru facerea școlii satului, iar nu cărămizi întregi, primită este urmarea lor, iar, înpotrivă, cînd să va dovedi că ei au scos sau scot acum cărămizi întregi și în urmă le fărîmă ca să arate că sînt și că au luat cloțuri, atunci vor cădea atît ei întru învinovățire că au îndrăznit la aceasta fără porunca noastră, cît și Cuč. [Ta] în răspundere, căci, ai îngăduit și nu te-ai arătat la cînst. ocarmuire cu cerere a-i popri de spre aceasta.

1838. Sept. 30. No. 401.

(Arch. Ep. Rîmnîc, a 1838, de la 24.)

Publicate de T. Gh. Bulat.

* * *

O descriere a țerilor noastre pe vremea lui Mihai Viteazul.

În *La seconda parte della geografia di Cl. Tolomeo con le espositione fatte dall' eccellentissimo Gio. Ant. Magni, Padovano, lettore delle matematiche nel publico studio di Bologna, tradotte dal R. D. Leonardo Cernoti, Vinitiano (Veneția 1597)*, se cuprînd însemnări cu privire la Romîni peste care s'a trecut pînă acum.

Unele știri se află și aiurea, ca la Botero; altele sînt cu totul nouă. Magni pare să fi avut și o informație personală.

Data redactării textului său e 1595; se vede după mențiunea că în anul acela chiar s'au ridicat contra Turcilor, alături cu Împăratul Rudolf, amîndoi Domnii romîni, adecă Aron-Vodă al Moldovei și Mihai Viteazul.

La Ardeal întăiu, vorbindu-se, după Iustin, de opera lui Traian, se urmează astfel cu părăsirea Daciei și urmările ei:

„Ma Galieno dopo dugent' ani la perdè, onde, frapostovi intervallo di tempo e vicissitudini di cose, degenerarono gli habitanti romani da' costumi romani et inbastardirono la loro polita lingua, onde non più sono intitolati Romani, il qual nome tuttavia fra loro anche si mantiene, ma Valachi, gente aspera, ignara delle buone arti et honeste discipline, dedita alla cura de gli armenti o delle bestie. Non nego però che non si possa in essa trovare

de gli huomini civili, sicome frà gli Scitti si trovô Ancarasi, ma per il piû allevati da persone d'altri paesi. Non possede terre murate, non città, non habita, eome l'altre, in case di pietre o fabricate con abbellimenti, che si contenta di stare in case di paglia, di vivere ne' monti ed alla foresta. La religione loro è greca scismatica, sebene conoscono per capo della sua sede il Patriarca di Constantinopoli. Inoltre hanno molte cose communi co' gentili, come sono delusioni, indovinamenti, incantesimi, giuramenti per Giove e per Venere, la quale chiamano santa, modo di sepepire i morti, di menar le mogli, di rifiutarle ed altre simili cose. Ma di queste assai.

Nota. [Acest capitol e singurul cu note, și multe adause:] I principali habitatori di questa natione habitano la valle di Zarmizegetusa, di cui sono a gran pena le ruine sepolte nelle vepri e negli spinetti et i luoghi circonvicini; e sono giudicati piû amorevoli de gli altri Valacchi.

[Nota 13 apoi, și 14:]

Abondevolmente donano a' loro morti vino e vestito, credendo che per viaggio possano patire fame e sete, prima che giungano al Paradiso o ad altro lor' destinato luogo. Rubano le verginelle a guisa de' Sabini, alle quali subito ch' hanno rotto la virginal zona, danno la mano e le prendono per mogli. Rifiutano le consorti senza alcun riguardo.

La Secui se observă că literele lor sint ca ale Evreilor, Sirienilor și Abisinilor, scrise de la dreapta la stînga și că „nella libreria del Gran-Duca di Fiorenza è un libro di tali caratteri”. La Brașov, „al tempo della fiera vengono hoggi Turchi, Arabi, Armeni, Greci, Valachi, Italiani e Poloni con importantissime e pregiatissime merci”. Știe că boii se vind în Italia, Austria, Germania și își „amintește”, „et in ciô mi fă fede il Bonfinio” că „odată” s'a vindut un bou mare cu un florin.

Harta cuprinde și în Muntenia „Argisch” și „Pitesk” (p. 111). Mult mai slabă e cea de la Imperiul turcesc, în care rătăcesc „Lapzna” (Lăpușna), „Saline”, „Nus” (Huși), „Trocov” (Tirșor) și „Targos”.

În harta Rusiei (fol. 1 Vo.) apar Moncastro, „Majo” în Basarabia, „Mangosest”, „Berlach”, „Caaoz”.

La Polonia (fol. 105 Vo.) se notează: „Seret”, Hotinul, „Sroka”,

„Szeapanovice” (Ștefănești), „Tubercza” (Ciubărciul; pus și de ceia parte a Nistrului) și „Byalogorod” (Cetatea-Albă).

In deosebi se vorbește apoi de țerile de dincoace de munți, astfel (Benderul și Achermanul trec ca sangiacate ale Bulgariei):

La Doppia Valacchia, cioè la Moldavia e la Transilvania. La provincia della Valachia, la quale altri chiamano Flacia, altri Valagnia, è frà il Danubio et il fiume Tira e frà la Transilvania et il Mar Eussino o Negro. Questa si faceva già, come fù detto nella descrizione della Transilvania, parte dell'a Dacia. Ma hoggi vien distribuita in Maggiore et in Minore.

La Valachia Maggiore si sporge al Mar Eussino e da' nostri è detta Moldavia, ma da' Turchi è nominata Carabogdania, cioè Negra Bogdania o regione del Bogdano dal formento negro, di cui è il suo territorio fertilissimo. Ella è piana e fertile d'altro ancora che di cotal formento, mà senza abitanti e senza alberi. Onde si fa fuoco con lo sterco de' buoi. D'ottimi cavalli abonda, li quali sono assuefatti alle fatiche, et anco è ricca di buoi grandissimi e di minere d'oro e d'argento, le quali per timore de' Turchi non si cavano. Di più, i fiumi qui portano l'oro; primario de' quali è il Pruch, che altri dicono il Berut, il quale s'hà per il Giarasso di Tolomeo.

La città di Zuccavia è il seggio del Vaivoda e le terre murate più degne sono Varna, Ocazconia, Barlavia, Cutinari e Cocino. Habitano in Moldavia molti Armeni, Giudei, Ungheri, Sassoni e Ragugei, presso i quali è tuto 'l traffico. Perciochè questi sono quei che mandano il formento et il vino nelle Russia e nella Polonia et cuoi, schiavine, cere, carni di buoi salate, butiro e legumi in Constantinopoli. Anche la malvagia, che da Creta si porta nella Polonia e nella Germania, passa tutta per questo paese. Onde il Vaivoda ne riceve grossa gabella.

S'appartiene alla Moldavia la Bessarabia, che è l'estrema sua regione, situata nell'a riviera al Mar Negro, così denominata da i Bessi della Tracia. In lei sono Kili e Moncastro o Cherme, terre murate, le quali con essa regione insieme occupate furono dal Turco l'anno 1489 et in Moncastro risiede un sangiacco suddito al beierbei della Grecia.

La Valacchia Minore si nomina Trasalpina et anco Montana da qualcuno; ma da' Greci vien detta Valachia. Onde questa è quella che semplicemente cade sotto il nome della Va'acchia. Ella

s'allunga presso le rive del Danubio, aspra e malamente habitata. In lei è Ternovizza, terra murata, seggio del Vaivoda. L'altre terre murate che vi s'hanno sono Braila e Trescorto, non lungi dalle quale si cava una certa specie di bitume, del quale, sicomo della cera, si fanno buonissime candele. Il restante d'essa regione s'habita per communi e per viillaggi.

In tutta la Valachia si trovano minere di sale azurro massiccio come il marmo, il quale pestato diviene bianco. Vi s'hanno etiamdio molte minere di ferro.

Per il più, i Valachi sono instabili, iracondi, applicati alla crapula et all'ocio e poveri; li quali habitano in case fatte di legna e di strame, increstate con creta e coperte con canne, che quivi abonda.

Era la Valachia tributaria del rè della Polonia, in guerra mandava cinquanta mila cavalli, e si mostrava copiosa d'ogni bene, ma hora è per le lunghe guerre co' Turchi resa deserta e fatta tributaria d'esso Turco l'anno del Signore 1461, a cui ubidi infino all'anno presente, nel quale l'uno e l'altro Vaivoda, cioè quello della Valachia Maggiore e quello della Minore hanno con l'imperatore de' Romani cospirato contra il Turco¹.

La Polonia rusească (fol. 118 Vo.) se arată că vinul se aduce din „Panonia, Moldova și Valahia”. La Camenița se vorbește de atacurile răspinse ale „Tatarilor, Valahilor și Turcilor” (fol. 109).

N. Iorga

DĂRI DE SAMĂ

Petre V. Haneș, *Istoria literaturii românești*, București 1924. Expunerea d-lui Haneș e bine informată și ciară.

O sintesă interesantă o deschide. Dar vechea propagandă catolică n'o fac la noi Iesuiții (cari sint din secolul al XVI-lea), ci Franciscanii și Dominicani. La Neamț nu e probabil să se fi seris un Ietopiseț pentru Petru al Mușatei (nu Mușat). Neaeșu din Cimpulung nu pare a fi un boier, ci un negustor. Innainte de scrisoare sint cuvinte românești in acte slavone. Originea întâielor traduceri autorul nu vrea s'o hotărască. Crede că trebuie să pomenească bizara teorie recentă a traducătorilor sași, cari n'aveau atunci niciun motiv să traducă Scriptura in românește. Ipotesa Giurescu asupra rolului lui Simion Dascălul

¹ Fol. 197-197 V-o.

față de cronica lui Ureche e admisă, dar cronica e evident a unui boier și om de Stat, nu a unui dascăl de latinește, venit din Ardeal (să nu fie însuși Vladică Simion Ștefan?). Nu dascălul ar fi pus la îndoială minunile. Nu el ar fi așa de „Moldovean”. Povestea fugii lui Petru Rareș în Ardeal pare a fi luată dintr'un text românesc contemporan. Chipul lui Miron Costin de la Burdujeni e fals: avem a face cu un boier fanariot. E sigur că Miron Costin nu unelia contra lui Vodă Cantemir? Intre Miron Costin și Stolnicul Constantin Cantacuzino nu e de tras un paralel: cel din urmă e mult superior. Forma acestuia nu e nici „greoaie”, nici „neromânească”.

Redactarea Cronicei lui Constantin Căpitanul de Radu Popescu e greșit admisă: între aceasta și lucrările adevărate ale lui Radu e o mare deosebire ca stil.

N. I.

* * *

Iacov Antonovici, episcopul Hușilor, **Documente birlădene, volumul IV, Acte de la mai mulți șoltazi și dregători ai Birladului și alte acte vechi de prin secolii XV, XVI, XVII, XVIII și XIX**, Birlad 1924.

Unele din aceste acte sînt cunoscute. Cel mai vechiu, din 1424-7, e luat din culegerea de acte moldovenești din Brașov a lui I. Bogdan. Urmează unul din 1444, din „Suretele și isvoadele” d-lui Ghibănescu. Un altul din 1493 e inedit, ca și cel din 12 Ianuar 1425.

Un act de la „voitul” Anton (c. 1598), p. 38. Mănăstirea Grăjdana, în 1598-9, pp. 40-1 (proces cu Nistor Ureche). Acte de la șoltuzul Carapoton, pp. 67 și urm.

În August 1680 Dosofteiu, patriarhul Ierusalimului, aprobă ca Doamna Dafina, văduva lui Dabija, și ginerele ei, Iordachi Ruset, să vindă o moșie dată de răposatul Domn mănăstirii Birnova (pp. 118-9). Nume de femeie Neamța, p. 122. Întărire din partea lui Constantin-Vodă Cantemir pentru ginerele său Lupu sau Lupașcu Bogdan, fiul lui Gheorghică Comisul (30 August 1685) (p. 123 și urm., mențione și a egumenului de la Fătăciuni; pp. 125-6). La 1687 vînzare și „din pînea mare și din pînea mică și din finaț și din pomet”, etc. (p. 131). La p. 136 nu „în măsă”, ci „înmă-sa”, mamă-sa. Un act privitor la credinciosul lui Constantin Cantemir, Ștefan Cerchezul, p. 140 și urm.. Altul de la acesta însuși, p. 143 și urm. Boier care „și face bor-

deiu”, „cînd trecea Impăratul la Cameniță”, în 1673, p. 154. Hușoia la p. 157 explică perfect pe Hușul de unde s'a numit orașul. Turci închizîndu-și debitorii, p. 162. „Văcarii de Tutova și de Covurlui”, cu văcăritul, în 1708, p. 163. Cheltuiala pentru înmormîntarea lui Teodor Sturza, c. 1740, p. 170. „Cotul lui Gherei Mirze”, p. 171. Rară chitanță tipărită de văcărit: „Ținutul — vă leat [7162], ocolul —, satul —, numele —, porecla —, vite —, părul —, am plătit văcăritul într'acestu anu” (p. 175). La 1757 „oameni streini, nu știu Greci sau Sirbi, neguțitori, și au fost făcînd cerezi de boi” (p. 179). Un tată dă pe fiică-sa cui o scăpase de la Tatarii cari-i incunjuraseră casa (ibid.). „Satul Hușii, de la Ținutul Sucevii” (p. 183). Creditori turci și la p. 190. Un izvod de ajutorință din 1775, p. 195 și urm. Oi date la Smil (Ismail), p. 200. Foarte prețioasă înștiințarea caimacamilor, după uciderea lui Grigore-Vodă Ghica, despre numirea lui Costachi Moruzi ca Domn, „ce-au fost dragoman”. Fiind „vremea aratului”, locuitorii sînt indemnați „a se apuca de pămînt, nelăsînd să treacă vremea folosului lor” (pp. 201-2).

Listă de venituri din Tutova în aceeași lună a lui Octombrie 1777, p. 208 și urm. Caimacamii opresc a se întrebuița de boierii ispravnici, poșta, menzilul, „că sînt destule alte multe porunci ce merg cu menzil” (pp. 204-5). Domnul însuși cere la 1781 ca locuitorii „să are și să sămîne grîu de toamnă și să facă și arături pentru sămănat grîu de primăvară” (p. 211). Ispravnicii să meargă printre oameni și să-i și „zapciască” (p. 212). Regulamentul pădurilor în Moldova, 10 Decembrie 1792: se ia de moșieri numai zeciuiala de la cherestea, nu și de la lemnele de ars, p. 227 și urm. Se arată și cum să se facă tăierea. Pentru biserici și case nu se plătește nimic. La 1799 cafenea la Birlad, p. 241. Biserica Ducăi, acolo, *ibid.* Actul de fundație a școlii elinești și moldovenești, 28 Maiu 1803, p. 246 și urm. (vacanță „la praznicele împărătești și la arșițile ci-nești”). „Sîmbra toamnei și a primăverii”, p. 252. Scrisoare a Mitropolitului Veniamin pentru „îmbrăcarea” unui boier care se călugărește, pp. 255-6. Ridicarea calității de patriot la 1823 cui face jafuri la stringerea veniturilor, p. 183. Contract cu zidari, p. 294. Hotărîrea unui nou „meidian” la Birlad, în 1825, p. 296 și urm. Măsuri în 1829 contra ciumei, pp. 302-4. Spișerul

Samuel Engelleiter și ginerele, spișerul Iohann Kraus, în 1831, pp. 305-6. La 1832 Lafarie medicul Birladului, p. 307; cf. p. 311.

La apendice un act din April 1629 are iscălitura lui Nicoară Hatmanul, pp. 336-7. Ioan Ursuleț Postelnicul pare a fi cumnatul lui Ioan-Vodă Callimachi, p. 340 și urm.

În facsimile se dă actul de văcărit, semnătura lui Dosofteiu de Ierusalim și pecetea orașului Birlad, precum și actele de mărturie, între care una foarte frumoasă cu Sf. Procopie.

N. I.

* * *

Stoica Teodorescu, **Monografia orașului Cîmpina**, Cîmpina 1924.

Lucrarea, foarte bine făcută, începe prin considerații asupra condițiilor geografice: ele sînt cu totul nouă și foarte folositoare. În partea istorică (de la capitolul IV) se arată că numai odată cu începutul secolului al XVI-lea localitatea e pomenită în izvoare: trebuia studiată și originea, slavă, a numelui. Nag e Neagu, Flora Bulgarus e „Șcheiul Florea”. Autorul vede în Cîmpina locul unde se lua încă din secolul al XV-lea vama Prahovei. Un clucer Palalega locuia aici în secolul următor; vama avea un vâtaf; era și o biserică. Lîngă Cîmpina cea mare, exista atunci o Cîmpiniță zisă și „Curiacul”, nume neexplicabil. Tîrgul apare la 1662-3. Mihai Cantacuzino Spătarul cumpără un loc aici în siliște. Brincoveanu ținea atunci ispravnici. Trec pe la Cîmpina oile și se cară vinul. Se lua păcură din puțuri. Boierii Cîmpineni sînt arătați aproape în același timp: o Cantacuzină (fata lui Drăghici), Calița, văduva lui Manta, fiul lui Gheorghe, și nora ei, Ilinca, stăpînind o cumpărătură recentă de la moșneni, neamurile Pătrașcu și Banu. Fiul Caliței, Pirvu, are un fiu Pantazi, care ieia pe fata beizadelei Constantin Cantemir (v. mai sus, aici), copiii chemîndu-se Scarlat (după Ghica-Vodă) și Constantin (după bunic și străbun), și o nepoată a lui e Maria Lupoianu, fata lui Radu Cîmpineanu.

La 1747 era și a doua biserică. Ocupațiile austriece contribuie la însemnătatea pasului și a localității. Trădînd la Nemți, Cîmpinenii sînt depozdați de Vodă-Mavrogheni și reintegrați de Alexandru Moruzi. Scarlat ajunge apoi și Logofăt Mare. La 1810 însă era un Vistier și un Stolnic, fiecare cu Cîmpina lui.

Pe atunci Lupoienii trec, prin Maria, fiica lui Constantin, o

parte de stăpînire Bujorenilor, dintre care unul, Grigore, face biserică avînd „odăi inprejur pentru primire de streini și locuință de bolnavi” plus o școală cu 60 de copii la românește, 30 la grecește. Era han deci la biserica aceasta. Constantin Cimpineanu, tatăl lui Ioan de la 1840, face la 1827 a treia biserică. Urmează certe între Lupoieni și Bujoreni. Viața orașului e urmărită și în epoca Regulamentului Organic, cînd (la 1861 și Dobrogeni) prosperează. Epoca petrolului dă un avînt mult mai mare Cimpinei.

Un număr de documente incheie lucrarea, scrisă pe îndelete, cu iubire și literar.

N. Iorga.

CRONICĂ

În *Ion Niculce*, III, se dă un studiu amănunțit asupra moșiei Sinești în care sînt amestecați și Năculeștii. Se vede că Mitropolitul Sava își avea aici un schit. Nume de om Birlad, Mehedinți, p. 19 (cf. și p. 21). Foarte justă observația că Erbiceni înseamnă satul lui Iurghici (*ibid.*). Se relevă un act publicat de V. A. Urechă (*Miron Costin*, I, p. 714), care înfățișează pe un Ștefan fiul lui Darie din Podobiți venit cu Sobieski spre Bugaeac și care pradă pe vecinii săi. Pentru uciderea secretarului Konarski de Timuș Hmilnițchi, p. 22. Turc cu miere (1715), p. 23. Un Ioan zugravul pe la 1750, p. 25. Un Vlcea Moldovean pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, p. 27. Solomon Birlădeanu trimis la Poartă, p. 130. — D. Gh. Ghibănescu tratează despre breasla mișeilor din Iași Un Papăjemnă, p. 91. Normele morale sînt de cel mai mare interes: să nu ceară cei ce pot lucra, „căci mare păcat iese aceluia ce cere milostenie care poate însuși să se hrănească”; „să nu-și zădărească rănile”, să nu se bată prin pridvoare, să stea liniștiți, să nu ceară a doua oară, „aducîndu-și aminte cum că ei cer în numele lui Is. Hs., a celui mai smerit și mai liniștit” (pp. 107-8).

La documente, un «Moisii doftorul» în 1663 (p. 120, dar și pp. 133-4; martur Ionașco zugravul). La 1695, Ștefan zugravul (p. 126). «Hudița căt merge calul cu șaua», p. 147. Act municipal ieșean din 1603, pp. 147-8. Dania lui «Noi Alexandru

beizadè sin Antonie Ruset Voevod» către «sluga sa Gurbet Armaşul» (pp. 150-1; Constantinopol, 6 Februar 1678). Locul îi fusese dăruit de Vodă-Petriceicu (pp. 152-3). Un Cernovodean la Iaşi, p. 162. Un Mihalachi, fiul lui Dumitru Brăharul, fost la 1697 în Moscova (p. 166). Foarte interesant «giupînu Eni neguţătoriu... feciorul lui Andocăi, neguţătorul de la *Meşova* de la Rumeli» (p. 167). Şi un „Coste sin Leondari neguţător de la Rumeli” (p. 168). La 1753 un „giupân Anastasă Popa Hristu Celepur lipţcan” p. 168). Act al lui Alexandrel, 1453, p. 176. Act municipal din târg unguresc, sec. al XVII-lea, pp. 179-80. La 1730 beizadea Ioniţă Cantemir dă surorii Aniţa nişte vite; vrea să plece la Munteni, dar, dacă nu-l lasă Nicolae Mavrocordat, vitele se vor da cumnatului, Dudescu (p. 182). Fiii lui Antioh-Vodă şi ai unei Ceaurese, Ivan, Dimitrie şi tatăl unui Dimitrie, sînt în Rusia pe la 1740. Ivan fusese la Constantinopol; fiica lui ieă pe un Alistar. Maria, sora lui Dimitrie al treilea, ieă pe Munteanul Cîmpineanu. Maria se judecă cu Ana Pălădoafa, sora lui Antioh. Dimitrie se bucură în 1772 de crezuta anexare la Rusia (p. 183).

O fată a lui Constantin Cantemir din Rusia, Măriuşa, logodită, de copilă, la Munteni, ieă pe Vornicul Pantazi, care se judecă în 1775 cu Paladi, fiul domnişei Aniţa. Averile lui Cantemir se confiscaseră ca ale unui „hain”. Dar Ioniţă Cantemir, venind în ţară, a arătat că i se cuvin lui aceste averi ale lui Constantin şi ale celui alt hain, Dumitraşcu (7253). Procesul se judecă după „nearaua”, *novela* lui Leon Înţeleptul, „chir Leon”, cuprinsă în Harmenopulo. Se confirmă donaţia lui Ioan-Vodă Mavrocordat în folosul lui Ioniţă şi deci al lui Paladi (pp. 184-5). În legătură cu venirea lui Constantin Cantemir în Moldova e actul următor, care-l presintă venind cu Calmucii ruseşti, „cu Calmăşii” (p. 188). „*Pustia*” basarabeană apare la 1565 într'un act de la Alexandru Lăpuşneanu în regiunea Căinarului, şi cu acest prilej apare un fost pîrcălab care poartă numele de *Sas* al vechiului Voevod (p. 187). Foarte interesant ordinul lui Ioan Mavrocordat către un căpitan Giuşcă de a merge cu „boiarii cei mari la Ţarigrad pentru trebuinţali şi nevoile fărăi”, aşa încît să fie „după mizăpăresă” la Galaţi (p. 187). O „leffică cu şase telegari” în familia Razu la 1755, p. 188. Lui Giuşcă i se porunceşte de Ruşi

la 1769 să continue a apăra „marginea“, ajutat de „lăcuiitorii neguțători cu toții cu arme și călări“ (p. 189). Norocul lui Giușcă venise din faptul că, pe vremea Rușilor lui Münnich, Grigore-Chica-Vodă „co.năcise la casa lui“ (*ibid.*). Pentru breasla calicilor din țară și p. 189 și urm. Terminul de „lazaret“ la p. 191. „Dărăbanii agești“ la 1800, pp. 192-3. Terminii italieni de la p. 195 trebuiau supuși unui cunoscător. Ienăcachi Rusul, „pomeșecul“ din Orheiu trebuie să fie un înaintaș al scriitorului (p. 198). Un atestat din 1818 al Seminarului din Socola, p. 199. O jalbă ieșeană din 1833 contra Evreilor chiriași cari, „în coastele bisăricii, au fieștecare cite 5 și 6 fete și femei desfrinate, creștine moldovence, care le țin pentru alișverișul lor“, cu „mîncări și băuturi“, „dănțuind“ la serbătorile unora și altora (p. 201). Agia are ordin a le înlătura. Un act de la socrul tatălui lui Eminescu, Stolnicul Vasile Iurașcu, care cere să fie închis la sihăstria Secul fiul său Iorgu, care se ridicase „cu mîinile înarmate“ asupra tatălui (p. 202): să nu vie de acolo boala mentală în familie? La 1840 cererea lui „Anastasachi Panu“ de a fi numit în slujbă: e trimis la judecătoria din Fălciu (p. 203). Fiu de negustor scăpătat (lipsan), el se plînge că n'a putut „culege din sînul străinătății ca și albina cea de miere lucrătoare învățătura cea mult prețioasă și de toți dorită“, auzind și „tremurătorul glas a cinci surori mai nenorocite încă decît mine“. Se vede că, născut la 5 Iunie 1818, învățase „în deosebite pensioane“ limbile greacă, francesă și germană și că era necăsătorit. Un act din 1855 arată că manuscrisul lui Șincai fusese copiat pentru tipar de Alexandru Fotescu, creat pentru aceasta Comis (p. 204). La 19 Mart 1855 Aga Alecu Cuza, președinte de judecătorie la Galați, e recomandat la înaintare pentru „cunoștințele și facultățile sale intelectuale și morale“, pentru „capacități, merite și onestitate“ (pp. 204-5). Cine ar fi putut prevedea unde va ajunge în patru ani „acest ales funcșionariu“...

O întreagă serie de acte privește familia Costachi. Se reproduce diata lui Gavrilică Vornicul (pp. 217-9, care avuse „preme-neale de femei mai mult decît alții“, născînd „cuconi cu trei femei“ (Elena, Vasile, Lupu, Solomon, Constantin, Tudosica, Toader, născut din Vasilca). Se pomenește și beizadea Alexandru Ruset, „ginerele lui Petriceico“ (p. 219). Și diata mamei lui Manolachi Costachi Iepureanu, pp. 222-3.

Mai multe însemnări pe cărți. Unde e biserica făcută de Balasa, fiica lui Dumitrașco Racoviță și soția lui Ioan Bogdan, îngropată la Dancu, alături de socrul Lupu Bogdan și de soția acestuia, fiica lui Constantin-Vodă Cantemir? (p. 235). La p. 237 a se ceti Goilay, nu Goilaș. O danie a lui Șerban Cantacuzino la biserica din Lângulești (Rîmnicul-Sărat) (p. 238). Acte ale bisericii catolice din Iași (danie de la Barnovschi, în legătură cu Mihai diacul devenit „hitlean“, p. 239 și urm.) Un „condurar“, p. 240. Anton Feferman spișerul, p. 240 și urm. Interesante și transcripțiile cu litere latine.

Judecata lui Bainschi cu un Evreu din Cuturi, Herșcu, la 1717 (dar de ce împărțirea cu liniuțe a textului?). Circulara lui Veniamin Costachi contra catehismului unit (1805), pp. 244-5.

De mare interes e povestirea, publicată de d. Karadja, a nunții Mariei lui Vasile Lupu cu cneazul Radziwill (după *Historia Moderna Europae* a lui Eberhard Happelius, Ulm 1692). Maria apare ca „o jupăniță de statură mijlocie, dar frumoasă, de înalte și întinse legături și cu plăcute moravuri“. Proiectul e aprobat de mama cneazului și de regele Poloniei. Îndeamnă și episcopul de Przemysl, Trzebinski, care fusese ajutat de Domn în robia la Poartă. Fiind nevoie de un mijlocitor princiar străin, se recurge la prințul ardelean, prieten al familiei Radziwill, la care se trimet un Sienicki și un Ottenhausen. Dar neînțelegerile dintre Moldova și Ardeal pun piedeci. Și, cînd se face propunerea direct din Polonia, se fac greutăți, răspîndindu-se zvonul că și Marele-Cneaz muscălesc ar fi cerut pe Maria. O solie compusă din Mirski și Mierzinski, un ofițer și un consilier, duc fetei, cu inelul de logodnă, casete de agată și opal, o oglindă, ca daruri, iar lui Vodă o sabie aurită, puști de lux, ceasornice. Ei aduc în schimb *portretul princesei*. Urmează solii moldoveni Cărgiu Vistierul și Ianovici (nu Ivanovici), cunoscutul boier știutor de latinește. Radziwill pleacă, aducînd o suită de șaizeci de persoane cîte cu zece slugi, două sute de călăreți, două sute de Cazaci și două sute de dragoni, plus muschetari. La 29 Ianuar 1645, el e în Moldova. La Holîn îl așteaptă Toma Cantacuzino și Iordachi Șătraru cu „patru companii pedestre și șese călări“. La o milă de Iași apare Domnul cu solii ardeleni și oastea de 12.000, „de deosebite nații“. I se dă lui Radziwill „calul de ginere“. În cale Turcii fac exerciții pe cai și joacă geridul; se

face și „pehlivănia“ de a prinde săgeți cu mâna, de a le culege de jos, de a sări pe cal în picioare. Se dau și priveliști de luptă între Ieniceri și străjerii lui Vodă. Și comedia turcească se reprezintă cu musică. La intrarea în Curte se dă drumul tunurilor, un peic fiind ucis de o schijă. La 5 Februar nunta la biserică; „după obicei“ tatăl lipsește. Petru Movilă slujește lângă Mitropolit. Sînt de față soli poloni, brandenburgensi, curlandesi, ardeleni, munteni, delegatul Patriarhului din Constantinopol. În prima zi se oferă darurile regelui și altor prinți străini, ale delegațiilor Senatului polon, a doua zi ale Moldovenilor, a treia zi ale orășenilor din Ardeal și Moldova. Masa „e mai mult decît regală“: „nici cel mare monarh nu s'ar fi rușinat a o da“. Se dă de mîncare și în case private. O săptămînă se hrănesc slugile în bani. Serbarea urmează douăsprezece zile, cu musica turcească, venită anume din Stambul, cu pehlivani, și circasieni, cu danș, și de femei. Se ieau cetății meșteșugite. Se văd monștri și animale curioase, în luptă cu uriașii; se sfarmă pietre cu ciocanele pe trup de om, se atîrnă pietre de moară de părul luns al actorilor, se joacă pe funie. Artiștii îngenunche înaintea lui Vodă și-i sărută poala; după care Vistierul îi plătește, împărțind și ciftane de călărie. Femeile stau la masă deosebit.

La 16 Februar noii căsătoriji pleacă la Varșovia.

D. Karadja rețea și călătoriile lui Mikes și Ahmed Resmî-Efendi.

N. Iorga.

. . .

Anuarul Institutului de istorie națională (din Cluj), pe 1924 (an. II), cuprinde, cu părțile publicate de d. Silviu Dragomir ale Cronicei lui Gheorghe Brancovici (e de crezut în adevăr—v. p. 8, nota 1— că trupul lui Mihai Viteazul a putut fi dus în Mitropolia din Belgrad. Numele de „Mihail Basarab“ dat acestui Domn arată că pe atunci se crease la Munteni teoria Basarabilor, utilă lui Constantin Brîncoveanu. Articolul despre revoluția lui Horia a păr. Lupaș e în contradicere cu vorbele aceluiași în Camera Deputaților: se recunoaște, în adevăr, că în secolul al XVIII-lea „starea țeranului din principatele romine, înfățișată atît de scriitorii secolului XVIII, cît și de istoricii moderni în cele mai întunecate colori, în comparație cu a celor din Transilvania, trebuie să fi fost totuși mai ușoară“ (p. 73). Curios acel Mihai Po-

pescu, din Principate, fost olișer austriac și amestecat în revoltă (p. 73, nota 3). Multe puncte de amănunte sînt din nou cercetate și stabilite. Ne-am ocupat în această revistă de articolul d-lui Capidan despre Romîni din Balcani și despre al d-lui N. Bănescu despre Daniil Filipidi. Un exemplar din *Ἱστορία τῆς Ρομυνομυίας*, în stare de perfectă conservare, se află la foasta mănăstire Coșula. Traducerea parțială a d-lui Bănescu e foarte frumoasă și permite celor mai mulți pentru întâia oară utilizarea cărții. (Se face morală boierilor munteni cari nu vor să-și zică Romîni și nu sînt vrednici a fi din vița lui Traian; pp. 193-4. Să nu se uite că acest Grec e cel d'întăiu care a înfățișat tot teritoriul românesc ca locuință a unei singure rase).—D. G. Bogdan-Duică dă note zilnice ale lui Bărnuț și Laurian. Ele încep cu 1849 și sînt foarte scurte. Pentru precisarea cronologică a împrejurărilor folosul lor e foarte mare. Se vede continua bănuială a Vienei față de Romîni „pernicioși”. Bănuieli ale lui Bărnuț față de Șaguna că acesta vrea „să vîndă dreptul Romînilor de a-și alege episcopi” (p. 216; an. 1851). Laurian tratează pe Romîni liberi ca și cum ei ar face parte din Austria și dă învățăminte armatei de ocupație (p. 218). Era vorba de a se trimite în Principate însuși fratele ministrului Bach (*ibid.*). Pentru studiile lui Bărnuț în Italia, p. 223. Observații asupra agriculturii și pomiculturii italiene, p. 226. Discuții cu învățații italieni, asupra originii Romînilor, p. 227 (observația lui Bărnuț asupra lui ă în dialecte italiene; p. 228). Manuscriptul românesc de la Oxford, scris pentru Alexandru-Vodă și Doamna lui, e Evangheliariul slavo-grecesc, ale cărui podoabe au fost publicate, recent, de d. I. Bianu (v. p. 229). Asupra etimologiilor d-lui N. Drăgan (Ardeal—Erdö-elü, Năsăud, etc.) a mai fost vorba aici.

D. Virgil Șotropa dă tablouri statistice preoțești din Valea Someșului pe 1714 și 1733. După un discurs al pâr. Lupaș despre Șaguna, importantă cercetare a d-lui Lăpedatu despre originea tradiției privitoare la întemeierea principatului muntean: și ea a fost analizată în această revistă. D. Victor Motogna, fericit descoperitor, dă un act către pircălabul de Unguraș, Rohatu (1530). D. N. Bută caută a lămuri tinereța lui Avram Iancu. D. Bogrea dă îndreptări la traducerea românească a lui Pavel de Alep. Feriia e pentru d-sa altceva decît feria—măsură, fiind plată în bani (dar poate fi un sens mai tîrziu și derivat). Cu obișnuita uimitoare

bogăție de termeni de comparație d-sa explică și alți termeni obscuri (Chalis Dobrogeanul să aibă a face cu un nume de popor?). Pasagiul *δρακων* l-am citat în **Studii și Doc.**, III. Moldovlahia este și în titlul lui Alexandru-cel-Bun. „Vodacul” adaus la Mihai pare a fi o greșeală ori o construcție populară greșită. „Naltspan” al poetului Herman von Sachsenheim pentru Vlad Țepeș dă prilejul d-lui Bogrea să vorbească pe larg de porecla Drăculea a acelui Domn. De sigur Dracul e „dracu”, *δράκων*, dragon. Cf. Bălaur, prinț bulgăresc, și porecla de Zmai, Zmeu, a lui Vuc Brancovici, despotul sîrbesc. Și începătorul Suteștilor era poreclit Drako, „drac”. D. Bogrea aduce și pe Șaitan (Sarana) și pe Urdingaș (de la ördös). Știri despre Romini se scot de d. Lăpedatu din „Cronologia” lui Siglerus. Interesant amănuntul că Vișnieviețchi era dambiagi sau podagros, dus în căruță. Despot e ucis de un Tatar, i se taie minile și picioarele, capul, jupuit, e trimis la Poartă (p. 371). Se dă, apoi, tratatul din 1606, încheiat de Logofătul Stoica și Armașul Nicola cu Ardelanii pentru hotare (pp. 372-3). Se analizează, de d. Bitay, opera latină a lui Martin Bolla în legătură cu *Supplex Libellus* (bună asemănarea cu *gueux* din Țerile-de-jos). Bolla stăruie că Rominii sînt o parte a populației țerii și ambiția lor e îndreptățită. Păr. Lupaș dă notele lui Gheorghe Lazăr și Vasile Moga la școala ungurească din Cluj. D. Enea Hodoș vorbește de un incident sentimental al tinereței lui Avram Iancu. Versurile, de caracter popular, par a prevesti pe Coșbuc. Știri despre Rominii din Timoc după un călător ungar dă d. Sever Bocu. A mai fost vorba aici de bibliografia istorică a d-lor Crăciun și Lupu

N Iorga.

* * *

Nu se poate lăuda în de ajuns inițiativa din care a pornit **Arhiva Someșană**, din care ni-a sosit întâiul nr.

D. Virgil Șotropa dă o privire generală asupra Ținutului nă-săudean. D. Iulian Marțian caută și în legendele cele mai vechi știri despre regiune. Tot d. Șotropa și păr. Ciplea publică registre din secolul al XVIII-lea despre părțile someșene (un sătean face și după 1273 pe la Zagra un schițor; legătură cu Biserica unită). D. V. Bichigianu notează ce scriu de Gérando, Char-

les Boner și Rudolf Bergner despre aceleași părți. Hotărnicia de către Maramurăș la 1815 e dată de păr. Ciplea.

* * *

În revista **Tudor Pamfile**, păr. D. Furtună prezintă încă o „Isopic”, de pe la 1776. E tradusă de dascălul Ștefan, care avea școală „în raiă, în Cordun” pe la 1790, cu aproape 300 de „școlari”. Ar fi tălmăcit și pe Homer (autorul are un ms. al Odiseii). Menționează a unui trimis turcesc la Impăratul în 1797, trecând prin Iași, Botoșani, Herța, Cernăuți și Liov (p. 51).

D. I. D. Neagu continuă prețioasele note despre Vrancea.

* * *

Un întreg și prea frumos număr, mult superior celui românesc — oamenii știind organiza incomparabil mai bine — e consacrat de revista **Europa Orientale** IV, VIII-XI Cehoslovaciei. Interesant capitolul d-lui G. B. Novak despre raporturile Italiei cu Boemia (călătorie a lui Petrarca și a lui Cola di Rienzo la Praga; petrecerea la Florența a regelui Carol; chemarea de el a călătorului Marignola, care face o compilație despre regat; Enea Silviu în capitala lui Podiebrad). Articolul d-lui Arturo Ciona dă o foarte bogată bibliografie a husitismului, mișcarea fiind tratată cam strimț, în afară de relațiile din afară (Hus oprește pe ai săi de a vorbi alte limbi, p. 505; el fixează ortografia cehă, încă de la 1411, creiază limba literară; leagă cîntecul popular de imnul sacru). De mare folos expunerea operei științifice a ultimelor decenii la Cehoslovaci (de ce lipsește istoria, filologia, arheologia, cînd este geografia?).

* * *

În **Colonizarea Șvabilor în Banat** (1924), d. Traian Simu aduce știri din izvoare ungurești grele de întrebuințat. Vin și elemente rele, care, plecînd, calomniază țara. Se refuză a lucra la cîmp, de și li se acordă toate favorurile de guvernator, Francezul conte de Mercy. Se înșiră fabricile (și cu un călugăr din Mantova, pentru mătasă). Se prezintă coloniile una după alta. Ar fi fost de dorit să se caute în Arhive raporturile cu indige-

* * *

În **Cinstece de stea culese din Oltenia** (Călărași 1924), d. Ioan Tilincă din Zeicoiu (Dolj) și publicate de d. B. Botulescu sînt bucăți bine cunoscute, dar și curiosul „Constantin-Vodă Brîncoveanu”, pe care-l reproducem aici:

Constantin Vod' au domnit
 Anii douăzeci și șase:
 Bine se 'nrădăcinase.
 El, de iute ce-a venit,
 La scar' a descălecat,
 Sus în Divan s'a urcat,
 Firmanul 'n mîn' a luat.
 Cînd el firmanul cetia,
 Lacrimile-l podidia,
 Iar Doamna, cînd auzia,
 În Spătărie intra,
 Mînilor pe cap punea
 Și, cit apuca, rupea.
 —Și-acum, vară-primăvară,
 Mult fuseși dulce și-amară,
 Căci ne-au scos Turcii din țară,
 Din țară și din Domnie
 Și ne duce 'n grea urgie.
 Dumnezeu să ne păzească
 De urgia 'mpărătească
 Și de robia turcească,
 Iar de-acum până 'n vecie
 Mila Domnului să fie!

* * *

Noua lucrare a d-lui Grigore Alexinsky, **Du Tsarisme au comunisme, La révolution russe, ses causes, ses effets** (Paris, Colin), e o expunere luminoasă a cauzelor catastrofei sociale a Rusiei și o mină de învățăminte folositoare.

* * *

În **Junimea literară**, XIII, 9-10, citeva poezii vechi despre Avram Iancu. Documente din secolul al XIX-lea ale familiei Tăutu. Un act de la Ioan Buhuș din 1667 (dar de Țigancă). **Carte**

domnească din 1783 pentru organizarea mazillilor și ruptașilor la dispoziția Domniei. O ediție cernăuțeană a lui „Arghir și Ileana” (după ediția din 1801 a doua, înainte de cele din 1809 și 1812).

* * *

În broșura **Basarabia, privire istorică** (București 1924), d. G. Popa-Lisseanu adună și câteva documente moderne care s'ar găsi cu greu aiurea.

* * *

În **Luminătorul**, LVII, 32, d. Șt. Berechet dă o însemnare de ms. slavon despre „venirea păgînilor turci și tatarî, cari au omorît pe Ioan Voevod și toată oastea lui și au cucerit țara Moldovei mai mult de jumătate”.

* * *

D. Eugène Pittard tipărește în „Biblioteca de sintesă istorică” o întinsă lucrare de sintesă **Les races et l'histoire** (Paris, 1924).

„Sintesa” sa e plină de cugetare și de originalitate și, cu toate rezervele ce face, și de curaj. Incepe prin a arăta greutățile, aproape de nebiruit. Admite, și în ce ne privește, însemnătatea covârșitoare a rasei de basă, în cuvinte aproape identice cu ale învățațului italian căruia-i vorbia Bariț (p. 13). Mă îndoiesc totuși de afirmația că Grecii colonizați în Asia Mică și Italia nu erau de rasă grecească (p. 13). În schimb e excelent ce se spune de rolul redus al năvălirilor, în mase mai mici de cum se crede, în bande care „se decimează” (p. 14). D. Pittard observă lipsa tipului gotic în Balcani, **dar chiar și în Spania** (p. 15). D-sa nu crede prea mult nici în transformarea, în plămuierea prin mediu (p. 16 și urm.). Se dă un atac teribil „războiului de rasă”, p. 57 și urm. Se încearcă o caracterizare a vechilor rase „geologice”. Se acordă un mare rol rasei „negroide”, zisă „Grimaldi”, care și-ar fi avut leagănul în regiunea marilor lacuri africane (picturile din peșterile hotentote ar fi preistorice; p. 84). Rasele se cercetează pe țeri. Pretutindeni observații numeroase, o discuție plină de interes, nesiguranța, naturală, în concluzii. Cu dreptate se refuză recunoașterea legăturii de singe între Ruși și Slavii balcanici. Despre Romini e vorba pe pp. 345-50: ni se cer

studii mai multe și mai solide de antropologie. D. Pittard înlătură orice amestec germanic (p. 349). Nici tipul roman nu-l află (*ibid.*). Tot așa nu există rasă evreiască (p. 430). D. Pittard se întreabă dacă Gînghiz-Han nu conducea un amestec (p. 475). Aș răspunde hotărît: da. Și în curînd voi aduce și probe. Cu dreptate antropologul geneves admite întemeierea din Etiopia a Egiptului primitiv (p. 511; cf. p. 522 și urm.).

* * *

Din broșura de omagiu pentru marele poet armean Arșag Ciobanian aceste cîteva rînduri ale inovatorului belgian Verhaeren: „Cît de mult faci să se uite **ciselatorii și filigranatorii de strofe plăcute și fantalii perfecției ce nu se poate atinge** (inatteignable)! Cu cît e mai frumoasă de văzut furtuna inimii d-tale decît spectacolul interesant al unei lucrări drăguțe, elaborată cu degete experte și savante! D-ta ești de **rasă**, ei sînt de educație!”

Ce bună lecție și pentru „ciselatorii” și „filigranatorii noștri”, cari nu sînt măcar „de educație”, ci de pur dressaj!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

„Cartea Românească” dă, în a treia ediție Operele lui Al. Odobescu, așa cum le-au rînduit El. Carcalechi și Il. Chendi.

Autorul, eleganța personificată, ar fi privit cu groază acest tipar pe o astfel de hîrtie, mai ales în volumul al doilea. Nu s'ar putea oare să revenim la nobilele tradiții ale tiparului de odinioară?

* * *

D. Leca Morariu scoate în broșură (Cernăuți 1924) **Isopia brașoveană din 1784**. La urmă bibliografia „Isopiilor”.

* * *

În broșura **Apostol Mărgărit** (Sibiu 1924), d. M. Pinetta dă și știri necunoscute despre creatorul chestiei românești în Balcani. Poate că nu toate anecdotele — ca aceia despre Al. Lahovari — sînt sigure.

* * *

D. Seton-Watson dă o cercetare întinsă despre Slovacia de azi (**The New Slovakia**, Praga, 1924). D-se constată că „pro-

porția de persoane educate și calificate între Rominii din Ardeal era considerabil mai mică decât între Sloveni și Croați, pe cînd, pe de altă parte, Rominii din Regat aveau o clasă cultivată intensă (leisured) din care să poată lua, cum nu e în Serbia, dar acest din urmă avantaju iarăși era contra-balanțat prin aceea că trebuiau să se afle funcționari nu numai pentru Ardeal și Bucovina, dar și pentru extraordinar de înapoiata provincie Basarabia, unde Rușii întrecuseră pînă și metodele maghiare de represiune națională” (p. 7). Apoi: „Și în Belgrad și în București vechile clice politice monopolizează încă puterea și-și apără cu îndărătnicie poziția prin metode cum nu le-ar fi întrebuintat nici înainte de războiu” (*ibid.*). De aceea d-sa preferă Slovacia. V. și p. 79: „cea mai grosolană corupție a pătruns în România și cu ea o întrerupere virtuală a transporturilor o întoarcere la cel mai primitiv tip de mercantilism și o neînțelegere în samă cinică a formelor și garanțiilor constituționale” (p. 79). „Centralismul cinic” e criticat la p. 117. I se pare că nici în Serbia nu e atîta corupție, p. 117.

* * *

„Istoria literaturii romine” a d-lui Arpad Bitay (Cluj 1924) arată osteneală și bunăvoință; greșelile sînt ale informatorilor (este un capitol despre d-na Lucreția Petrescu, autoarea dramei „Păcat”). Ici și colo e o trimetere la împrejurări și tendinți asemănătoare din literatura maghiară.

*

Articolul d-lui Al. Rosetti despre „Catehismul Marțian” (în **Grainu și suflet**, I, 2) dă bibliografia întinderii luteranismului în Zips și Ținutul Bistriței. D-sa arată că nu s'a putut întrebuinta catehismul lui Heitai din 1550. Nici catehismul lui Luther n'ar corespunde cu totul cuprinsului formei românești. Studiul e urmat de ediția catehismului aflător în colecția d-lui Marțian (rotacisant).

* * *

În **Năzuința** un articol despre Cozia, de d. I. B. Georgescu, cu foarte frumoase fototipii. Se dau pentru întâia oară cadrele de la ferești, întru toate asemănătoare cu ale mănăstirilor din Serbia care au servit drept model (vulturi, flori de crin, păuni bizantinii).

* * *

O admirabilă ediție din Salustiu o dă (cu o traducere de d. J. Roman) d-ra B. Ornstein (d-na Moscovici), o Romincă, în colecția „des Universités de France”. Aparatul critic e foarte bogat.

* * *

„Muntenii scutași” dintr'un document de la 1414 sînt foarte interesați: se vede că locuitorilor scutiți dintr'o slobozie li se dădea acest titlu. Tot așa de interesant e și faptul că acești „scutași” au cnezi pe Litul și pe Șerban. Munteni, cari au condus deci noua așezare. Litu e în legătură cu Litovoiu.

. * .

În **Arhivele Olteniei**, III, 16, inscripția bisericii din Cărbunești (Gorj; 1831; reproducere a frumoasei zugrăveli de pictorii Matei și Gheorghe), de d. Bărcăcilă. Știri despre viața populară a Carașovenilor din Banat (**de loc Schei**), de d. Traian Simu. Un document de la ispravnicii de Scaun munteni din Iulie 1676. Ca lexic, „peret” peri tineri, intr'un act din 1817, p. 516. Vinzare de vin în secolul al XVIII-lea, pp. 516-7. Un Ignat negustorul mergînd, cam pe atunci, la „Ațig” (Hațeg) pentru cazane, pp. 518-20. Despre oastea olteană a Regulamentului Organic, pp. 526-7. Dinicu Golescu avuse „banda” sa (p. 517).

. * .

Profesorul Adolf Heltman, din Ardeal, tratează despre „Caragiale în cuprinsul curentului naturalist european” (**Ion Luca Caragiales Stellung innerhalb der europäischen naturalistisch:n Strömung**, Brașov). Caracterul scriitorului care urmăria, aristocratic, desăvîrșirea și pentru orice mișcare în mers n'avea decît ironie, e bine prins. Se încearcă găsirea elementelor comune cu Voltaire.

. * .

În „Buletinul Societății de Geografie” d. C. I. Karadja dă note despre călătoria pe Marea Neagră în 1852 a lui Laurence Olliphant. Se prevede viitorul Galașilor (fabrica de conserve a Englesului Goldner). Se descrie Ismailul. Englesul spune că „e interesant a observa starea actuală a Basarabiei ca să ni facem o idee despre rezultatul probabil al unei anexiuni eventuale a

Principatelor din partea Rusiei. O privire a situației prospere în care se află Moldova și Muntenia în comparație cu Basarabia e de-ajuns pentru a ni dovedi cât de desastroasă ar fi o asemenea alipire”.

* * *

În *O Mănăstire dispărută* (din „Revista Societății istorice-arheologice“, XV) Chișinău, 1924, d. Sever Zotta semnalează existența „Mănăstirii din sus de Tâmași, unde au fost Marta călugărița, de cea parte de Săret“, schitul Buhociu, care e *vîndut* încă supt Ștefan-cel-Mare de boierul din Tâmași mănăstirii Bistrița, cu șaizeci de ughi. «Balta Martina» (cetește „Martei“) arată că avem a face cu locul de retragere al unei jupanese călugărițe.

Un alt act, privitor la „mănăstirea împotriva Răduleștilor“, dă prilej învățatului genealogist să facă biografia lui Evloghie dascălul, a cărui rudă e literatul rus Bantiș-Camenschi. E vorba și de intriga lui Petru-cel-Mare cu fata lui Dimitrie Cantemir, Maria. Se dovedește și caracterul fals al documentului de la Vasile Lupu ce am publicat în *Studii și documente*, XVI, p. 192. Avem și biografia boierului Furtună (Fortuna), a lui Condrea Bucium.

N. I.

• • •

Bizara broșură a d-lui St. Nicolaescu, care nu e la începutul încercărilor sale de a transforma arbitrar istoria țerii «De la întemeierea Țerii-Românești, inscripția de pe mormîntul lui „Laurencius de Longo Campo“, etc. (mai sînt șapte rînduri de titlu), cuprinde o lectură a inscripției lui Laurențiu, care i se pare a fi singura exactă, pe cînd facsimilele arată că lectura trebuie să înceapă de la cruce, apoi unele extrase utile din ineditele Arhivelor Statului, ca acelea din actul lui Matei Basarab relativ la Biserica Domnească din Cîmpulung (10 April 1647) și din documentul lui Constantin Șerban care vorbește de mormîntul lui Nicolae Alexandru, apoi reproducerea inutilă a privilegiului din 20 Ianuar 1368 al lui Vladislav-Vodă, dese ori publicat critic, citeva rectificări acre la legenda Sfintei Filoftea, polemică personală cu d. Drăghiceanu și teorii atît de absurde încît un istoric serios nu le poate discuta. Stan e fiul surorii lui Mircea Ciobanul. Supt Fanarioți și Bănia poate fi titulară (p. 19).

N. I.

În *Rivista bancaria* (X, 10) d. I. Antohi înfățișează „situația economică-financiară a României“.

*

O conferință despre I. G. Bibicescu, cu note asupra dezvoltării teoriilor economice la noi în ultimile decenii, o dă d. C. I. Băicoianu (București 1924).

*

În „Biblioteca economică“, d. Nicolae I. Petculescu dă, sub titlul *Problema C. F. R.*, și un istoric al căilor ferate în România.

*

D. Sabin Opreanu publică în *Societatea de mâine* (1, 36-7) știri din izvoare cunoscute despre Români între Secuii Odorheiului.

*

Anuarul liceului „Mihai Viteazul“ din Alba-Iulia e una din cele mai frumoase lucrări de istorie în formă literară pe care le-a dat anul trecut.

Cuvîntarea d-lui Ioan Sandu arată aceleași superioare însușiri de stil pe care i le-am recunoscut aiurea (studiul despre răpirea Basarabiei e făcut îngrijit după izvoare). Vorbind de Dimitrie Cantemir, după alții (d. Ilie Minea a dat într'o revistă din Iași un studiu mergînd până la ultimele amănunte), același descoperire puncte de vedere nouă. Frumoasă caracterizarea că el „a creat cadrele istoriei Romînilor“ (p. 41). Excelent și studiul d-lui Horia Teculescu despre „scriitorii ca luptători pentru unirea neamului“. Se semnaleză cîntecul din colecția Teodorescu în care e vorba de trecerea lui Radu-Vodă Șerban peste munți:

Hai Doamne, Măria Ta,
Știu ascunsă cărarea
Printre stînci, strîmță vâlcea,
Să nu simtă pasărea!
Te tulesc în țara mea.

D. Enea Zeffean prezintă două inscripții inedite de la Apulum (una cu un Silvan în costum dacic) „Lecțiile“ despre „introducerea creștinismului la Romîni“ și despre cronica lui Miron Costin sînt adevărate cercetări științifice.

*

Lîngă Mezdra și Vrața până azi un sat poartă numele de Vlașco Selo, „sat românesc“ (v. *Izvestia* Institutului arheologic din Sofia, II, p. 135).

*

D. J. Carcopino, profesor la Sorbona, ale cărui lecții au avut atîta succes la noi, a tipărit un studiu de o uimitoare erudiție asupra «Lupoaiței» romane (*La Louve du Capitole*), Paris 1925. D-sa răspinge cu dreptate părerea că ar fi vorba de o operă medievală, într'o vreme cînd sculptura era într'o stare de adîncă decadență. Venind la legenda lui Romul și Rem, și d-sa recunoaște că ea nu e pomenită înaintea anului 296 a. Chr. Întăile explicații ale originilor cetății vorbesc de Romos, descendentul lui Enea, sau de Roma Troiana, ele însele fiind abia de pe la 400. Dar și Greci puțin ulteriori, între cari Aristotele, le împurmută. Tot Greci ar fi creat povestea Gemenilor, după o părere pe care d. Carcopino o răspinge. Romulus ar fi un diminutiv din Romus, care, diformat, dă: Remus (de ce nu explicația mai veche: Romulus-Romanus, ca Siculus-Sicanus?). Mai tîrziu numai, contingențe politice ar fi făcut din Romul dușmanul lui Rem.

I.

* * *

În «Adevărul literar și artistic» din 5 April, d. C. Radu mai citează una din cărțile lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, astăzi la Academia Romîna: «Veridica raccolta dei giornali di Buda sino alla presa d'essa, parte prima, dedicata al molt' illustre signor Gio: Battista Foresti», Veneția 1668, cu o însemnare de mîna învățatului boier.

I.

* * *

Într'o nouă ediție a „Țiganiadei“ lui Budai-Deleanul, publicată de d. Cardaș în editura Casei Școalelor, se dovedește că manuscrisul B este superior manuscrisului A, după care s'au făcut edițiile: Codrescu, Oniț și Adamescu, și voiu căuta să evidențiez doar cîteva din greșelile strecurate în noua ediție, greșeli din pricina cărora ediția Cardaș va trebui revăzută și îndreptată, pentru ca abia atunci să poată fi socotită drept o transcriere exactă și ca o ediție literară, care să îngăduie acestei opere de valoare a fi la îndemîna oricui.

Așa cum se presintă, ediția Cardaș e puțin cam greoaie din

pricină că a păstrat cu fidelitate punctuația manuscrisului, cu punctul și virgula la fiecare pas și parantezele cu puncte între ele. Pe lângă aceasta a păstrat une ori și forme vechi gramaticale, azi, când nici transcrierile de texte cu impotantă filologică nu mai păstrează toate formele vechi.

În afară de aceste observații generale, pornind de la cele formulate de editor în „Introducere“, voi încerca să arăt, pe baza exemplurilor luate numai din Cîntul I-ii, confruntat de mine cu manuscrisul, unele inconsecvențe în felul cum s'a făcut transcrierea lui *e* accentuat, înlăturarea lui *u* final, cîteva alte inconsecvențe, fonetice, și, la urmă, transcrieri greșite, din cauza cărora s'a schimbat înțelesul versurilor, s'a modificat ritmul sau rima.

Se afirmă în «Introducere»: «*e* accentuat l-am reprodus întotdeauna prin diftoangul *ea*». Și totuși s'a transcris:

stăpînește în loc de stăpîneaște (I, 9, 1)

aceste în loc de aceaste (I, 6, 5)

vede-vei în loc de vedea-vei (I, 16, 6)

mese în loc de mease (I, 41, 2)

jupînese în loc de jupînease (I, 41, 4)

părere în loc de păreare (I, 45, 3)

vilcele în loc de vilceale (I, 92, 6)

putere în loc de puteare (I, 85, 6)

Despre *u* final se spune că a fost lăsat totdeauna la o parte. Și totuși, ca să dau doar două exemple, la p. 12 găsim: «În Egiptu» cu *u* final, iar în nota de la p. 14 Zeus e transcris «Zeusū» cu *u* final.

Acum cîteva cuvinte privitoare la transcrierea lui *ă* și *î* din alfabetul cirilic.

În Introducere e scris: „Valoarea fonetică din alfabetul cirilic a fost transpusă totdeauna consecvent“ și totuși *ă* se transcrie cînd prin *e*:

Ex.: către, în loc de cătră (I, argument, 6)

așezare, în loc de așezară (I, 42, 4)

cînd prin *a*;

ex.: nimica, în loc de nimică (I, 34, 3)

macar, în loc de măcar (I, 50, 6)

va da în loc de vâ dă (I, 57, 6)

cînd prin *l*;

ex. : cu mîhnire. în loc de măhnire (I, 48, 2)
sîliți, în loc de săliți (I, 49, 5)

l cirilic s'a transcris :

cînd prin *l*; ex. : părăsîndu-și (I, 17, 4) și
așezămînte (I, 36, 3),

cînd prin *i*; ex. : tătariime (I, 26, 4), în loc de tătariime,

cînd prin *u*; ex. : prăumblare (I, 63, 3), în loc de preimblare.

Voiu trece acum la exemplele de transcrieri greșite, care pre-sintă o importanță cu mult mai mare.

Exemplul de la versul 6, strofa 57 : va da, nu este numai o consecvență fonetică, ci un exemplu de modificare de sens al cuvîntului, și iată de ce :

S'a transcris : „Și prin hastă arătare cerească“
Va da primejdia să vă ferească.

Va da, n'are nicio noimă. În manuscris găsîm :

„Vă dă primejdia să vă ferească“.

Alte exemple de transcrieri greșite :

(I, Argument, 3) «Pe sătana ceriu i se urează», în loc de
«Pe sătana ce rău i se urează ;

(I, 2, 6) „Cu murgeștile păgâne gloate“, în loc de
„Cu turceștile păgâne gloate“

În nota de la p. 13 s'a transcris : „autorlu în astă istorie a Țiganilor numește Țiganiada“, în loc de : «autoriu, ceastă istorie a Țiganilor numește Țiganiada».

În nota de la p. 17 b) s'a transcris :

„Dar sfātuindu-se între sine“ pentru :

„Dar sfădindu-se între sine.

(I, 29, 2) „strînși țiganii cu mic cu mare, în loc de :
„strînși țiganii cu mic și cu mare“.

(I, 30, 6) s'a transcris :

„Cum s'ar tocmi trebile, în loc de

„Cum și-ar tocmi trebile.

(I, 31, 1) s'a transcris :

„O zi de sfat era și de astă dată“, în loc de

„O zi de sfat era și de ast' dată.

(I, 51, 2) s'a transcris :

„O grăire și de-abia *cînd* zisă, în loc de
„O grăire și de-abia *cît* zisă“.

(I, 62, 1) s'a transcris :

„Dar întracînea poruncă le vine“, în loc de
„Dar într'aceă poruncă le vine“.

Nota de la p. 17 „să obăbeaște poeticul“ în loc de : «să osăbeaște poeticul».

În afară de aceste exemple mai sînt mici greșeli, pe care le pun în sama tiparului.

Și, acum, înainte de-a încheia, voiu mai spune cîteva cuvinte cu privire la indicele lexical, care însoțește ediția. Acesta mi se pare incomplet, și, într'o nouă ediție revăzută, pe care ar putea s'o dea d. Cardaș, cred c'ar fi bine să nu lase la o parte cuvinte care, dacă azi se întrebuintează în dialect, nu fac parte din limba literară propriu-zisă, de exemplu : *a deșmintă, a desgina, a trăpăda, sfintariu, metahirisi, pofală, sperlit*.

Eugenia Sachelarie.

* * *

„Arhivele Olteniei“ publică deosebit „Banii și Caimacamii Craiovei“ de d. I. C. Filitti (Craiova 1924). Autorul începe încă de înaintea alcătuirilor românești (ducele „Ramunc“ al Vlahilor pare a fi numai Roman Galițianul). Discuțiile asupra sensului lui „Negru-Vodă“ lasă la o parte explicația „Negul“, Neagul, Neagoe, privit ca fundatorul cel mai vechiu de monumente. Ingenioasă e explicarea confusiei Banoveți (Craiovești)-Basarabi prin interesele „băsărăbești“ ale cronicarului cantacuzinesc (p. 9). Basarab nu e un nume balcanic; îl aflăm des pe malul sting al Dunării și el face parte din familia numelor în -- abă.

Lista Banilor e bogată și în genere sigură. Craiova e aleasă ca reședință după pierderea Severinului și a tot malului dunărean (cf. Roșii-de-Vede față de Turnu). D. Filitti observă că la 1531-3 Hamza din Obeslav își zice însă Ban al Jiutului (p. 12). Tot așa Banul Șerban Craiovescul (1535-8), p. 13.

N. I.